

REVISTA HIPERBOREEA

REVISTĂ DE ISTORIE, ARTĂ ȘI CULTURĂ
ANUL I • Nr. 12 • 2012

BUCUREȘTI
2012

REVISTA HIPERBOREEA

REVISTĂ DE ISTORIE, ARTĂ ȘI CULTURĂ

ANUL I • Nr. 12 • 2012

BUCUREȘTI
2012

REVISTA HIPERBOREEA
REVISTĂ DE ISTORIE, ARTĂ ȘI CULTURĂ
ANUL I • Nr. 12 • 2012

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

Prof. dr. **Ecaterina Lung** (Universitatea din București)
Prof. dr. **Anca Irina Ionescu** (Universitatea din București)
Conf. dr. **Marian Petcu** (Universitatea din București)
Lect. dr. **Luminița Diaconu** (Universitatea din București)
Lect. dr. **Ioana Munteanu** (Universitatea din București)
Critic și istoric literar **Alex Ștefănescu** (Uniunea Scriitorilor din România)
Assistant Dean & Director of the Law Library **Radu D. Popa**
(New York University School of Law)

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef: Mihai Dragnea
Redactor-șef adjunct: Dana Babin
Redactori: Tina Petroiu
Traducător: Adriana Soroceanu

Revista Hiperboreea este o publicație culturală online. Fiecare număr al revistei apare în prima zi a lunii, prezentând studii, articole, recenzii sau sinteze pe teme legate de istorie, arheologie, antropologie, religie, filologie, lingvistică, literatură, filosofie și artă.

Este interzisă reproducerea, copierea sau vinderea materialelor din această publicație, fără acordul scris al Redacției. În conformitate cu prevederile Legii nr. 206 din 27 mai 2004, responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

www.revistahiperboreea.com
Tel. 0767.094.588
E-mail: terra_mater_2007@yahoo.com

ISSN 2284 – 5666 ISSN – L 2284 – 5666

CUPRINS

Rodica (Perciun) Nicolae, <i>Geții în etnogeneza poporului român</i>	4
Damaris Mailat, <i>Așezarea dacică de la Piatra Roșie</i>	11
Adela – Irina Lörincz <i>Cunoașterea apofatică în teologia mistică a lui Dionisie Areopagitul</i>	17
Claudia Moscovici, <i>E.H. Gombrich și Arthur Danto: Cele mai înalte standarde în istoria artei</i>	22
Mihai Dragnea, <i>Rujevit, The Slavic God of War</i>	26
Ioana Sărac; Roland Olah, <i>Reforma agrară din 1921 și procesul coloniștilor</i>	30
Zamfir Constantin, <i>Florența în timpul lui Lorenzo Magnificul</i>	40
Norme de redactare	48

GEȚII ÎN ETNOGENEZA POPORULUI ROMÂN

RODICA (PERCIUN) NICOLAE

Universitatea din București

Facultatea de Istorie

Masterand Studii Medievale

E-mail: rodik_nicolae@yahoo.com

Abstract. *A wrong recognition of links between nations and names of nations have had major consequences in geographical - medieval descriptions of Europe. Geographical areas, „countries”, which did not have a direct connection with Dacia came to be regarded sort of extensions of Dacia, these extensions could be due to migration of the goths in Spain, Denmark, southern of Scandinavian Peninsula, even Lithuania. This study presents the hypothesis according to which the Dacians are not goths and Romanian people is descendant both of Dacians and Romans and have a space of formation as a people and commorancy much smaller than the space assigned to it by some writers even by to the middle ages and which causes theories according to which there are other nations that would have strong roots in the powerful nation of the Getae.*

Keywords: *Getae, History of Romania, Ancient History, Origins of Romanians*

Istoria poporului român, așa cum o cunoaștem astăzi, nu a fost de la început așa de bine conturată și documentată. Datorită acestui fapt multe dintre informațiile considerate reale ascundeau în ele reminiscențe mitice, teorii nefondate și chiar falsuri. Istoria noastră nu este singura care se “mândrește” cu asemenea realizări. Popoare occidentale puternice cu tradiții bine înrădăcinate în cultura europeană ascund în istoria lor perioade în care și-au revendicat geneza de la strămoși care nu au avut vreo influență asupra nașterii lor. Printre aceste popoare putem enumera spaniolii, danezii sau sașii. Desigur că avem o multitudine de opinii referitoare la aceste teorii și o mulțime de istorici care s-au grăbit să le contrazică sau să le desființeze.

Pentru lucrarea de față am ales câteva dintre aceste false teorii care extind influența geților și a teritoriului lor într-un spațiu care nu le este propriu și creează din vitejia acestora o legendă pe care o așează cu mândrie în paginile de istorie ale propriilor națiuni. Deși istoria românilor nu cuprinde acest element mitic în paginile sale, datorită realității descendenței getice a românilor, întâlnim totuși nehotărâre în rândul cronicarilor, atunci când este vorba de stabilirea popoarelor care au contribuit la apariția neamului nostru. Prezența pregnantă a două teorii care își dispută supremația în rândul istoricilor, ne vor face să le luăm în studiu. Conform lor românii sunt descendenți fie ai romanilor fie ai amestecului dintre aceștia și populația autohtonă, dacă (getă). Deși disputa cu privire la originea românilor naște încă domenii de cercetare în rândul istoricilor, etnogeneza popoarelor occidentale care iau neamul geților (goților) ca sursă a existenței lor, a fost

demult elucidată. Putem afirma faptul că aceste teorii s-au născut din frecventa confundare a geților cu goții, cunoscută în perioada Evului Mediu, alături de elementele de mit care s-au creat în jurul acestui popor: vitejia, capacitatea de a înfrunta moartea dar și misterul ascuns în spațiul locuit de aceștia, pe care îl apărau cu succes în fața celor mai puternice armate. Este greu să vorbim de ignoranță sau de o insuficientă cercetare a surselor istorice, mai degrabă putem vorbi de intenția de a asigura un trecut cât mai glorios propriului popor, o descendență cât mai nobilă, un caracter cât mai puternic și o bază cât mai solidă pentru consolidarea unui viitor strălucit.

Acestea sunt temele pe care îmi propun să le prezint mai amplu în cadrul lucrării de față fără a avea pretenția că voi epuiza subiectul. Extinderea imaginară a spațiului ocupat de geți va fi tema dominantă a lucrării.

Controversa descendenței românilor

Spațiul ocupat de români și continuitatea lor în acest teritoriu a fost una dintre dilemele cronicarilor și istoricilor poporului nostru dar a constituit și subiect pentru lucrări ale istoricilor străini. Cei mai mulți dintre ei sunt sași. Se manifestă o preocupare sporită în rândurile acestora pentru a determina geneza poporului roman și o vădită schimbare de opinie în funcție de circumstanțele politice. Alături de lucrările reprezentative ale cronicarilor Miron Costin și Stolnicul Constantin Cantacuzino, vom menționa și numele unora dintre scriitorii sași care au împărtășit ideile lor. Datorită spațiului restrâns, nu ne putem permite să facem și o analiză a lucrărilor acestora. Problema aflată în discuție în acest capitol este regăsită în două teorii conform cărora continuitatea existenței populației în spațiul românesc se datorează numai coloniștilor romani, pe de o parte, iar pe de altă parte simbiozei dintre aceștia și populația autohtonă, dacă (getă/gotă). Un rol important în aceasta l-a jucat și confuzia get-got care nu a lipsit nici în rândul cronicarilor noștri.

1. Miron Costin

Unul dintre cronicarii care afirmă descendența strict romană a românilor este Miron Costin. În lucrarea sa *De neamul moldovenilor*, Miron Costin nu are niciun dubiu cu privire la faptul că românii sunt urmași ai romanilor. În cele șapte capitole ale lucrării sale, cronicarul român face o demonstrație amplă a legăturilor dintre romani și poporul nostru descriind obiceiurile, portul, limba dar realizând și o scurtă istorie a venirii romanilor în teritoriile dace. Concluzia care se impune la sfârșitul lucrării sale este aceea că orice încercare de a da o altă genealogie poporului român decât cea care așează romanii la temelia lui, este o greșeală. *“Precum dar s-au arătat de-plin neamul acestor țări a edzate pe aceste locuri de râmteni, a Ți graiul totu de la râmteni izvorât [...]”*.

Teoria lui Miron Costin nu este nouă în rândul istoricilor. El însuși afirmă faptul că a avut ca bază a cercetării sale scrierile lui Toppeltin. Acesta din urmă este un istoric saș, din Transilvania. O serie de istorici sași au fost preocupați de istoria poporului nostru și mulți dintre ei au susținut ideea prezenată de Miron Costin. Teoria descendenței romane a românilor era un atu pentru sașii care încercau să își creeze o identitate în rândurile populației autohtone. Neavând nicio legătură cu

vechea populație dacă (getă), aceasta putea intra foarte bine în istoria lor, asigurându-le anumite drepturi asupra spațiului pe care îl ocupau. *“Ca rezultat esențial al evoluției ideii romanității românilor la umaniștii sași ai veacului al XVI-lea reținem constatarea că toți istoricii sași care s-au ocupat în această perioadă de originea românilor s-au pronunțat într-un fel sau altul despre romanitatea lor; la toți se constată argumențarea ei prin etniconul Valachus. Unii aduc argumente în plus, cum ar fi continuitatea și unitatea românilor, obiceiuri antice romane și îndeosebi limba românilor.”*¹ Printre scriitorii sași ai secolului al XVI-lea care au promovat această idee îi putem aminti pe Lorentz Toppeltin, Johann Hertel, poetul Leonhard Uncius, Christian Schesaeus etc.²

2. Stolnicul Constantin Cantacuzino

Un alt exponent de seamă al istoriei românești este Stolnicul Constantin Cantacuzino. Denumit astfel datorită funcției pe care o avea la curtea domnitorului, Constantin Cantacuzino a rămas în istorie prin denumirea de *Stolnicul*. Părerea lui în ceea ce privește originile poporului roman este radical diferită de a lui Miron Costin. Stonicul susține, în lucrarea sa *Istoria Țării Românești*, teoria conform căreia poporul român s-a format în spațiul pe care îl ocupă astăzi prin unirea dintre populația autohtonă și coloniștii romani. L-am ales pe el pentru a prezenta această a doua față a originii poporului român datorită faptului că este primul care afirmă acest lucru.

“Așa deci rămânând romanii în toată Dachia păzitori și moșteni pen cetăți și pen ținuturi, împărțindu-și pământuri și locuri, având voievozii lor, câțavași vreme s-au tras așa și au stătut. Însă nici numele lor într-alt feliu să mai mu-tase și să mai schimbase, să le zică vlahi sau într-alt chip, ci oastea romană când să vorbiia de dinsa, iar cându nu, dachi să chiea; și tot dachi încă multă vreme încoace și de mulți să numiia, pentru că și din dachi și gheti era încă mulți rămași, cum și mai sus s-au zis, că nu s-au putut stinge toți oamenii dintr-o țară, cum nice să poate, ci tot au rămas.”³

Inovația pe care Stolnicul Constantin Cantacuzino o aduce în istoria noastră schimbă percepția asupra originii poporului român și deschide o nouă perspectivă și o nouă fereastră de cercetare în rândurile istoricilor. Spațiul românesc recapătă semnificația de teritoriu daco-roman (geto-roman) de care fusese privat prin scoaterea elementului autohton din etnogeneza poporului român. Este de remarcat faptul că în timp ce alte popoare introduc elementul getic în istoria poporului lor fără a avea o argumentare lipsită de mit, poporul român s-a lipsit pentru un timp de onoarea de a fi urmaș al unui neam atât de viteaz a cărui aură mitică năștea încă respect în mintea oamenilor, trezea nostalgii de vitejie și creiona portretul strămoșului ideal.

Geții în etnogeneza sașilor

Așa cum am amintit în partea a II-a a lucrării, preocuparea sașilor pentru etnogeneza poporului român este remarcabilă. Există însă o preocupare deosebită și pentru aflarea propriilor

¹ Armbruster A., *Dacoromano-saxonica*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980, pag. 109.

² Vezi Armbruster A., *op.cit.*, partea a II-a, capitolul 1.

³ Cantacuzino Constantin, *Istoria Țării Românești*, ed. Litera, Chișinău, 1998, pag. 74.

origini. Se remarcă, ca și în istoria românilor, mai multe teorii cu privire la descendența lor. Deși “nu au avut niciodată o țară proprie peste care să se suprapună o organizație statală corespunzătoare [...] nici nu au revendicat vreodată o țară și un stat propriu”⁴, sașii au profitat de climatul politic din țara noastră pentru a-și construi teorii diferite cu privire la propriile începuturi. Teoria care ne interesează și pe care o vom lua în discuție este cea a prezenței geților în genealogia poporului sas. Această teorie a fost susținută de către mai mulți scriitori sași înainte ca Transilvania să intre sub aripa Imperiului Habsburgic. După acest moment au mai existat câțiva istorici care au susținut originea dacică a sașilor, dar numărul lor este mult mai mic. După acest moment, așa cum am amintit deja, accentul se pune pe descendența germanică a sașilor și pe ideea conform căreia au fost aduși în Transilvania din teritorii germanice. Chiar și scriitori din neamul nostru au acceptat această idee. Printre ei se numără Miron Costin și Nicolae Costin.

„Încă din veacul al XVI-lea se răspîndise în cercurile umaniste din Germania așa-zisa teorie geto-daco-gotică a originii sașilor.”⁵ În ciuda faptului că această idee s-a născut în rândurile germanilor, ea nu a interesat populația sașă decât mai târziu. David Herrmann este primul istoric sas care îmbrățișează această teorie, dar cel are o a dezvolta și care o va răspîndi în rândurile sașilor, este Johann Tröster. Lucrarea prin care va populariza această idee este *Das Alt-und Neue Teutsche Dacia*. În paginile ei Tröster va explica „originea sașilor transilvani din dacii și goții antici...”⁶

Un alt scriitor sas care susține proveniența poporului său din neamul daco-geților (goților), este Lorenz Toppeltin. Așa cum am amintit, el este cel care inspiră și în lucrările lui Miron Costin și Nicolae Costin ideea descendenței dace a sașilor. Lucrarea lui este „cea mai des citată și folosită lucrare săsească de către istoriografia medievală românească.”⁷

Acestor istorici li se alătură Thomas Scharsius, Georg Haner, “ultimul susținător sas din veacul al XVII-lea al tezei descendenței dace a sașilor...”⁸, și chiar Valentin Franck von Franckenstein. Acesta din urmă “în tinerețe fusese partizan al teoriei geto-daco-gotice”⁹ dar a ajuns unul dintre primii susținători ai teoriei conform căreia “sașii au emigrat din Germania în Transilvania în veacul al XII-lea.”¹⁰

Alături de abandonarea istoricilor sași a teoriei descendenței lor dacice se așează și documnetarea istorică pe care reprezenatnții Școlii Ardelene o vor face, plasând începuturile viețuirii sașilor pe teritoriul românesc în secolul al XII-lea.

“Școala Ardeleană aduce și în această directive o revoluție istoriografică ce-i atestă încă o data ruperea ei de cronistica de tip medieval. Istoricii ei s-au aplecat, în strădania lor de a afla originile istorice ale sașilor, asupra documentelor și asupra istoriografiei săsești în care, în sfârșit,

⁴ Armbruster A., *op.cit.*, pag. 89.

⁵ Armbruster A., *op.cit.*, pag. 110.

⁶ *Ibidem*, pag. 111.

⁷ *Ibidem*, pag. 117.

⁸ *Ibidem*, pag. 122.

⁹ *Ibidem*, pag. 123.

¹⁰ *Ibidem*, pag. 124.

se instaurase o *communis opinio* asupra momentului istoric al actului colonizării: în timpul domniei lui Geza al II-lea (1141-1162).¹¹

Cu această descoperire încă unul dintre miturile Evului Mediu își pierde din forță și ancorează poporul sas în spațial real al descendenței lor.

Geții în etnogeneza spaniolilor

Un alt popor care a așezat cu mândrie neamul goților (goților) în rândul strămoșilor lor este poporul spaniol. Cel care va pune bazele istorie naționale spaniole și, în același timp, va construi istoria poporului său pe mitul dacic, este Jiménez de Rada. Lucrarea sa, *Historia Gothica* va descrie istoria poporului spaniol de la începuturile sale, chiar de la Geneză, și până în timpul vieții scriitorului. Încă din titlu se observă dorința arhiepiscopului Jiménez de Rada de a oferi o istorie a goților, ei fiind strămoșii spaniolilor. Ceea ce uimește însă în cuprinsul lucrării este faptul că în descrierea neamului got și a vitejilor care au scris istoria începuturilor lumii iberice întâlnim numele strămoșilor nostril daci (geți), obiceiurile lor, cultura lor, denumirile lor sociale și chiar ritualurile lor religioase sau elemente de luptă dacică. Întreaga descriere poartă amprenta mitului. Poporul “got” este prezentat într-o aură ce îl face de temut, imbatabil și chiar biruitor în fața pericolului morții. “Acest mit – cum bine se vede – nu e gotic, ci getic. El contopește la un loc străvechea legendă a lui Zamolxis, zeul carpatic, cu tradițiile dacice puse în seama goților. Jiménez de Rada adoptă aceste elemente din Iordanes, care amesteca istoria goților cu a geților. Pe temeiul istoricului got și sprijinindu-se și pe Orosius și sf. Isidor – adică pe o tradiție hispanică independentă de Iordanes, arhiepiscopul dezvoltă această parte a operei sale și introduce, fără să-și dea seama, mitul și istoria dacilor în istoria poporului Hispanic.”¹²

Istoria arhiepiscopului de Rada conține numeroase istorii despre poporul got care se confundă cu episoade din istoria poporului get. Așa se face că în momentul pericolului invaziei lui Filip Macedoneanul asupra goților, preoții acestora ies din cetate îmbrăcați în veșmintele sacerdotale cântând din instrumente și cu vocea pentru a cere ajutorul zeilor. “Acest pitoresc episod este în legătură cu reputația geților de iubitori de muzică și cu obiceiul lor – cunoscut din istoricii greci – de a-și întovărăși soliile cu cîntece și cu ghitare.”¹³

Jiménez de Rada nu este singurul scriitor iberic pentru care istoria goților și cea a geților se confundă și care introduce în trecutul propriului popor neamul dacilor. Sfântul Isidor, Orosius și Alfonso el Sabio sunt doar câțiva dintre ei. Lucraea acestuia din urmă *Cronica Generală*, este un elogiu adus unor personalități marcante ale neamului nostru: Deceneu și Burebista. “*Diceneo* sau *Dicineo*, filosof și aproape un sfânt, nu este numai un sfetnic înțelept al lui *Boruista*, ci e chiar modelul regelui Alfonso, care, în enumerarea didactică a activităților lui Deceneu împrumutată de la Iordanes, dar interpretată de el, expune propriul său program, urmărit metodic și realizat în mare

¹¹ *Ibidem*, pag. 94.

¹² Busuioceanu, Alexandru, *Zamolxis sau mitul dacic în istoria și legende spaniole*, ed. Meridiane, București, 1985, pag. 130.

¹³ *Ibidem*, pag. 136.

parte, ceea ce i-a și adus, pentru contemporani și pentru istorie, nu alt titlu decât Acela pe care i-l dă el lui Deceneu: *el Sabio* (“Înțeleptul”).”¹⁴

Vitejia geților, spiritual lor luptător, dârzenia care caracteriza lupta pentru apărarea patriei, obiceiurile lor ancestrale și mai cu seamă aura de mister și necunoscut care înconjură istoria lor, au făcut din ei un neam ce putea fi așezat cu mândrie în paginile de istorie ale diferitelor popoare. Istoricii s-au întrecut în a le slăvi meritele și a trece din realitate în mit tot ceea ce este legat de istoria lor.

Utopia Getică și istoricii contemporani

Mitul getic nu și-a pierdut încă din fascinație asupra cercetătorilor. Așa se face că el a constituit tema unui recent congres: “Spațiul în cultura medieval”. Lucrarea *Espace et mondes au Moyen Âge* sintetizează discuțiile din cadrul acestui congres. Dintre articolele publicate în această lucrare mă voi opri asupra unuia dintre ele care tratează în mod explicit problema get-got. Acesta îi aparține Ecaterinei Lung și are ca titlu *La Dacie, un espace médiateur au Moyen Âge*. Articolul tratează mitul descendenței dace al poporului danez. Conform scriitorului Guillaume de Juimieges (Dudon) în lucrarea sa *Gesta Normannorum Ducum*, Dacia și Danemarca sunt țări a căror denumire se poate suprapune.¹⁵ Această afirmație se datorează aceleiași confuzii medievale între poporul get și cel got. Dudon nu este singurul care face această confuzie. “*Eginhard peut illustrer un programme politique quand, das Vita Caroli, il utilise le premier le nom de la Dacie pour designer le Danemark: Dania, aliter Dacia appellata. C’était la premiere fois qu’apparaissait la confusion entre la Dacie et le Danemark, qui allait connaître une si grande fortune à l’avenir. Évidemment, on ne peut ignorer l’assonance entre les noms de Dacia et Dania qui, à l’époque, pouvait faciliter elle aussi la confusion.*”¹⁶

Desigur că această asociere de nume stă și la baza confuziei dintre geți și goți. Cert este faptul că acest fenomen a făcut ca poporul get să își extindă spațiul de influență până în Nordul Europei și să determine istoria multor popoare la care ei nu au ajuns niciodată. “*Identifier les Dani et les Daci était possible grâce à l’assonance des noms, mais aussi par l’intermédiaire des Goths qui sont Gètes, il ne faut pas l’oublier.*”¹⁷

Concluzii

Studiul efectuat până acum poate să fie prezentat în câteva concluzii scurte: dacii sunt nu numai urmașii romanilor dar și ai dacilor deși, unii istorici în Evul Mediu susțin originea doar romană a poporului roman, iar unele popoare și-au adjudecat originea din geți datorită confuziei pe

¹⁴ *Ibidem*, pag. 184.

¹⁵ Lung, Ecaterina, „La Dacie, un espace médiateur au Moyen Âge”, în *Espaces et mondes au Moyen Âge*, ed. Universității din București, 2009, pag. 369.

¹⁶ Lung, Ecaterina, *op.cit.*, pag. 372.

¹⁷ *Ibidem*, pag. 374.

care istoricii o făceau între geți și goți. În felul acesta spațiul restrâns al geților a ajuns să își întindă influența și să determine unele popoare europene, ce nu au legături cu geții, să le așeze în lista strămoșilor lor.

Ceea ce este caracteristic Evului Mediu este perpetuitatea mitului. Dincolo de adevărul istoric forța mitului reușește să spargă granițele realului și să plaseze irealul în lumea reală alcătuind o simbioză perfectă cu aceasta, pentru distrugerea căreia a fost nevoie de generații.

“Comme chez Jordanes, la Dacie jouait le rôle de médiateur nécessaire entre le mythe et le réalité, elle est un territoire permettant à un peuple récemment apparu sur la scène de l’histoire écrite de se forger une identité prestigieuse, en s’appropriant une tradition beaucoup plus ancienne.”¹⁸ Și toate acestea pentru că “la cartographie medieval simplifie l’image du monde et comprime les distances.” În felul acesta prezența geților (goților) nu mai depindea de un spațiu restrâns ci se putea extinde dincolo de înguste granițe ale teritoriului lor.

Bibliografie

Texte primare

Armbruster, Adolf, *Dacoromano-saxonica*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980;

Busuioceanu, Alexandru, *Zamolxis sau mitul dacic în istoria și legende spaniole*, ed. Meridiane, București, 1985;

Cronicari munteni. Vol. 1. Stolnicul Constantin Cantacuzino. *Istoria Țării Românești*, ed. Minerva, București, 1984;

Costi, Miron, *Letopisețul Țării Moldovei, De neamul moldovenilor, Viața lumii*, ed. Gramar, București, 2010;

Lung, Ecaterina, „La Dacie, un espace médiateur au Moyen Âge” în *Espaces et mondes au Moyen Âge*, ed. Universității din București, 2009.

Texte secundare

Velculescu, Cătălina, *Les lettrés roumains et les cosmographies occidentales*, în *Synthesis*, ed. Academiei Române, București, 1990;

Velculescu, Cătălina, *Între scriere și oralitate*, ed. Minerva, București, 1988.

¹⁸ *Ibidem*, pag. 375.

AȘEZAREA DACICĂ DE LA PIATRA ROȘIE

DAMARIS MAILAT

Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

Facultatea de Științe Socio-Umane,

Departamentul de Istorie, Patrimoniu și Teologie Protestantă

E-mail damarismailat@yahoo.com

Abstract. *The Dacian place Piatra Roșie is part of the Vest places of Grădiștea, after the Luncani Târsan place. The stronghold was systematically excavated in the spring of 1949 by a group from The Institute of History and Philosophy from Cluj. It is placed on the peak of a isolated peak, near to the Valea Roșie și Valea Târgului rivers. The plateau has 160 m length and the with is between 30 m(at South), 50 m (in the middle) and 45 m (in North). It is covered by a thin stratum of humus under which is the native calcareous stone. The archaeologists found in their reaserches many intersting things.*

In the South half of the plateau was found stone walls similars to those from Costești (102 x45 m). In the interior we have 5 towers, two in the S-V and N-V and three in the Est. The construction of the towers is like the enclosure's walls. The N-E tower from the corner was used as entrance. In the interior was found a quite big wooden building , with the bases from stone. The building has two rooms. It is surrounded by a wooden balcony with his shrings placed on the stone base. It has doors, and in thr North side the balcony is round , while the exterior wall is short for a good light.

The funeral inventar is quite poor. It was found only fragmentary Dacian things: nails, targets, spikes, a bronze rushlight and iron staples. The citadel has a dominat military character. Civil places must have been on the hills which sourrended Piatra Roșie. The apse construction from balcony 1 could have been used as a place for living but in the same time as worship place.

Keywords: *Dacian, Piatra Roșie, plateau, balcony, nails, targets, sipkes, rushlight, citadel.*

Așezarea dacică de la Piatra Roșie face parte din așezările la Vest de Valea Apei Grădiștei, fiind cel de al doilea sector după Luncani Târsan. Aici se poate ajunge, de la Luncani Târșă, coborând pe dealul numit *Dârma cu cale*, sau pe dealul Tisei – la această cetate, cocoțată pe un mamelon înalt de 823 m deasupra văii și înconjurat aproape din toate părțile de prăpăstii cel fac accesibil doar dinspre latura de Vest, pe o cărare îngustă ce duce spre o șea de deal. Mai ușor se ajunge pe Valea Luncanilor ce izvorăște în partea de vest a Tisei, de la poalele Pietrei Roșii și se varsă în Streiu.

Cetatea a fost sistematic săpată în vara anului 1949 de colectivul din Cluj al Institutului de Istorie și Filozofie al Academiei Române. Cetatea Piatra Roșie se află pe vârful unui deal izolat, cu același nume, strâns în furcă de pâraiele Valea Roșie și Valea Târgului (Tisei) în fundul Văii Luncanilor.

În vârf, un platou mic, amenajat de mâna omului ce se întinde în direcția S-N, de forma unei elipse cu o ușoară îndoitură la mijloc. Lungimea platoului este de 160 m, lățimea variind între 30 m (la capătul de Sud), 50 m (la mijloc) și 45 m la extremitatea nordică. Platoul e acoperit de un strat subțire de humus sub care se află stânca nativă calcaroasă. Pe latura de acces (E), începând de sub platou, coasta este întreruptă de 3-4 terase. Întregul deal, cu excepția platoului, este acoperit cu o pădure de fag sau de arbuști și tufe de liliac, în special pe coastele râpoase. Trei grupe de stânci enorme golașe împerecheate ies în formă de contraforturi pe latura estică și sudică, formații naturale, făcute și mai redutabile cu intervenția apărătorilor cetății.

Săpăturile au dezvelit aici pe platou și pe latura estică cele ce urmează:

Jumătatea de sud a platoului e ocupată de o incintă de ziduri de piatră ca la Costești, ce urmează în general, conturul natural al platoului. Forma incintei e patrulateră, cu laturile lungi de 102 m iar cele scurte de 45 m.

Incinta are cinci turnuri interioare: două la capetele S-V și N-V, iar trei pe latura răsăriteană așezate câte unul la capete, iar al treilea între acestea. Construcția turnurilor e aceeași ca a zidurilor incintei. Ele se leagă organic de aceste ziduri și erau acoperite cu un acoperiș de șindrilă sau scânduri. Turnul din colțul N-E servea de intrare în cetate.

Interiorul incintei era ocupat de o clădire mărișoară, de lemn, ale cărei baze de piatră s-au păstrat aproape în întregime. Clădirea are două încăperi în care se poate intra prin uși cu pragul jos de recunoscut fie după pietrele mai late în acest loc, fie după locul stâlpilor ce flancau pragul de piatră din dreapta și din stânga.

Întreaga clădire e înconjurată, de trei părți de un pridvor, acoperit și el, construit din lemn cu grinzi așezate pe temelie de piatră. Și aceasta are uși iar pe partea nordică pridvorul e rotund. Peretele exterior al pridvorului trebuie să fi fost scund pentru a lăsa lumina să pătrundă.

Construcția în lemn a clădirii, precum și a pridvorului ne-o imaginăm astfel: pe temeliiile de piatră așezate direct pe stâncă, se puneau orizontal grinzi de lemn. În acestea înfipite din loc în loc, la cca 100-150 cm se aflau stâlpii verticali, iar între ei blăni de lemn așezate orizontal. Acești pereți de lemn erau acoperiți cu lutgros, amestecat cu pleavă și paie, lipit de blănuri cu ajutorul unor lemne subțiri sau al unor nuiele aplicate aplicate pe blănuri. Ușile masive de lemn de stejar, erau peste tot împodobite cu ținte de fier, având uneori capetele artistic decorate.

Bucăți din această lipitură arsă se găsesc atât în interiorul clădirii și al pridvorului dar și în exteriorul său, de-a lungul zidurilor. Podeaua fusese de pământ galben bătut. Inventarul, destul de sărac, se reduce la fragmente de lucruri dacice: cuie, ținte, piroane, un opaiț de bronz, scoabe de fier. Acoperișul în formă de șea trebuie să fi fost de șindrilă, paie sau ceva asemănător.

Partea de N a platoului era ocupată de un hambar așezat pe tambururi de piatră și încă două clădiri de lemn, construite ca aceea din interiorul incintei. Intrarea în cetate se făcea prin

turnul numărul doi din colțul N-E cu ajutorul unor scări de piatră. Deschizătura externă a turnului era construită în arc.

Prima terasă, cea mai de sus, e ocupată de resturi de locuințe . Una dintre ele , în partea de N, a fost dezvelită și are planul patrulater cu apsidă pe axa longitudinală. Urme de locuințe se găsesc și în partea sudică a acestei terase. Drumul ce ducea la intrarea prin turnul cetății a putut fi descoperit sigur pe o porțiune de cca 30 cm. Este mai larg de 3 m și constă din platforme pardosite cu lespezi de piatră alternând cu porțiuni scurte de scări, tot din lespezi. Acest drum era apărat din ambele părți de câte un bastion A și B, așezate astfel încât îi dominau și cu privirea și cu armele tot parcursul de la poalele dealului până în dreptul lor.

Drumul antic, ca și cărarea de azi, duce o bună bucată chiar pe sub bastionul A. Batioanele au ziduri de piatră continuate în partea lor superioară de cărămidă arsă. Grosimea zidurilor lor e de 3 m.iar măriema e de 5,80 x5,35 m în interior. În interior, ele erau tencuite cu un strat de lipitură de lut. Ambele erau acoperite cu țiglă de factură grecească(lungimea de 69 cm, lățimea de 50 cm iar grosimea de 3 cm).

Turnurile au fost sigur locuite, în ele găsindu-se lucruri ce atestă acest lucru. Cetatea a mai avut însă un dispozitiv de apărare în această parte a dealului.

Pornind de la turnul 4 al incintei, un zid sec gros de 1,80-2 m construit din pietre de stâncă și pământ între 2 pereți clădiți tot din piatră mai regulat tăiată uneorin piatră de conglomerat calcaros, înconjoara ca o a doua incintă, toată această latură a dealului, lăsând cele două bastioane A și B, ca niște bastioane cu colțuri exterioare și se încheie deasupra terasei cu clădirea apsidală din turnul numărul 2 al incintei.

Chiar la poalele dealului, acolo unde cărarea începe să urce, s-a descoperit și al treilea bastion – C identic cu A și B-turnul de strajă.

Un al patrulea și(un al cincelea ?) bastion se află pe coasta nordică pe o mică terasă, aproape de poalele dealului.

Așezarea are un caracter militar dominant. Așezări civile trebuie să fi fost în poienile din jurul Pietrei Roșii. Construcția apsidală de pe terasa I poate fi însă locuințe, dar și o clădire cu caracter de cult.

În apropierea Pietrei Roșii, spre S-V de aceasta, în jurul vârfului ascuțit al Tiflei s-au descoperit resturile unei culturi omenești din treapta mijlocie a Barbariei (tip Coțofeni).

La S de Piatra Roșie, în linie directă la o depărtare de cca 2 km și jumătate, se află valul de la Cioclovina Ponorici, numit Troianul de localnici (cota 859m). La N-V de drumul care taie Troianul pe la cota de 859m, valul are o lungime de 300 m iar la S-E el măsoară mai mulți kilometri. Troianul are acum o grosime de bază de 10 cm. Pe ambele părți se vede câte o adâncitură largă pe latura nordică(A) de 10-14 cm iar pe cea opusă de de 5-6 cm.

Înălțimea actuală a valului e de 55-85 cm, făcută de nivelul A și de 1,50 m până la 3 m față de nivelul B. Grosimea valurilor perpendiculare e de 6 m, lungimea de 36 iar înălțimea de 50 cm. Ele constau dintr-o îngrămădire de pietre de stâncă calcaroasă. Distanța între diferitele valuri perpendiculare variază între 18-35 cm.

După al cincilea val perpendicular, socotind de la marginea prăpastiei, Troianul are pe aceeași latură S-E un fel de bastion semirotund, larg la îmbinarea lui cu Troianul de 74 m și o rază de 60m. După al doilea grup de 5 valuri perpendiculare, urmează un alt bastion cu baza de 200 m lățime și cu raza de 50 m.

Secțiunea făcută de Traian, în apropiere de primul bastion arată următoarea clădire a valului și în mijloc piatră calcar, perfect calcinată amestecată cu pământ ars și nears. Pe cele două laturi ale secțiunii se observă o îngrămădire de piatră de calcar amestecată de asemenea cu pământ ars și nears. Spre laturile B dărâmăturile par a fi mai întinse decât pe A.

Bibliografie

C. Daicoviciu, Al. Ferenczi, *Așezările dacice din Munții Orăștiei*, București, 1951

C. Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Piatra Rosie*, Monografie arheologică, București, 1954.

Anexa 1. Lista ilustrațiilor

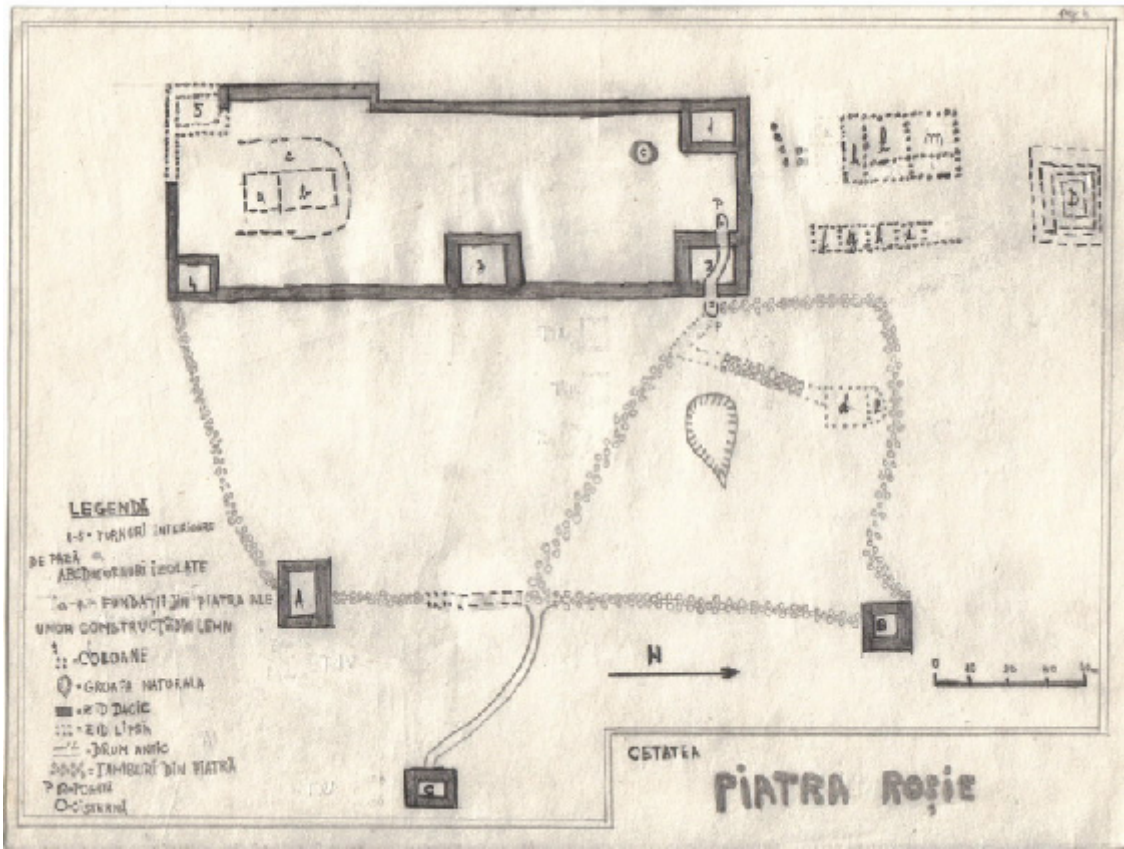

Fig. 1a Planul cetății de la Piatra Roșie (după C. Daicoviciu)

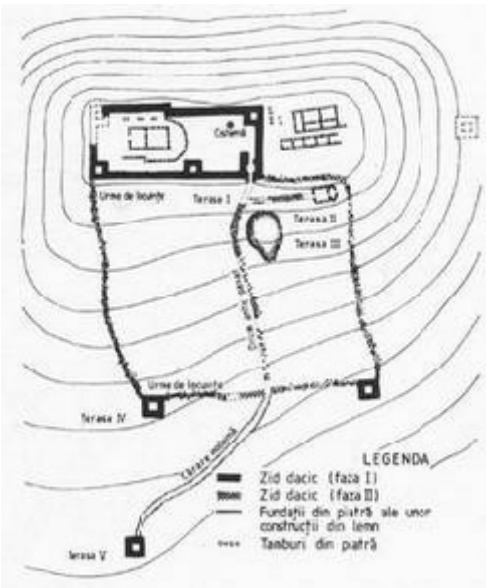

Fig. 2b Planul cetății de la Piatra Roșie

Fig. 3 Reconstituire grafică (Radu Oltean)

Fig. 4 Dealul de la Piatra Roșie

CUNOAȘTEREA APOFATICĂ ÎN *TEOLOGIA MISTICĂ* A LUI DIONISIE AREOPAGITUL

ADELA-IRINA LŐRINCZ

Universitatea din București

Facultatea de Istorie

Masterand Studii Medievale

E-mail: lorincz_adela@yahoo.com

Resumé. *Pour un historien qui étudie le Moyen Age c'est nécessaire d'en comprendre la mentalité prédominante. C'est ce que j'essaye de faire dans cet article. Je fais une analyse d'un des plus importantes oeuvres de la mystique chrétienne: La Théologie mystique de Denys l'Aréopagite. Son oeuvre littéraire est caractérisé par un langage théologique et symbolique spécifique pour les mystiques chrétiens du Moyen Age. Voici ce que j'ai compris sur le thème de la connaissance apofatique.*

Mots-clés: Apophaze, Pseudo-Denys, mysticisme, théologie, *Moyen Age*

Teologia mistică este lucrarea lui Dionisie Areopagitul cu dimensiunea cea mai redusă. Scurtă și concisă, ea sintetizează în cinci capitole gândirea lui cu privire la cunoașterea lui Dumnezeu, unii autori considerând-o chiar „climaxul” acestei gândiri.¹⁹ Titlul surprinde esența scrierii. Cuvântul *teologie* (*theologie* – *theos* = zeu, *logos* = cuvânt) se referă la cuvântul, știința despre Dumnezeu, în timp ce *mistic* (*mustikos*) relevă caracterul ascuns, misterios al acestei științe. Totuși, vom vedea că acest mister, deși este necunoscut, el are propriile căi de cunoaștere, fără să fie complet neinteligibil. Voi arăta în rândurile următoare care este concepția lui Dionisie despre cunoașterea lui Dumnezeu, dezvoltând concepte ca *întunericul divin*, *cunoașterea catafatică* (prin afirmare) și cea *apofatică* (extazul unirii cu Dumnezeu).

Primul capitol din *Teologia mistică* este intitulat *Ce este întunericul divin?* El începe cu o rugăciune adresată Sfintei Treimi. Conținutul acestei rugăciuni relevă cititorului esența divinității care depășește orice lucru cunoscut de mintea omenească. Trinitatea este asociată cu trei epitete, adjective la gradul superlativ²⁰: „*supra-naturală, supra-divină și supra-bună*”.²¹ Autorul roagă Trinitatea să îl ducă pe „*culmile cufundate în întunericul supra-luminos al tăcerii inițitoare*”²². Intrarea în acest întuneric presupune comuniunea cu Divinitatea, cunoașterea tainelor „*cele*

¹⁹ Paul Rorem, *Pseudo-Dionysius. A Commentary on the Texts and an Introduction to Their Influence*, Oxford University Press, Oxford–New York, 1993, p. 183.

²⁰ Superlativul în limba greacă este *hyper*, însemnând altceva decât.

²¹ Dionisie Areopagitul, „*Teologia Mistică*” în *Despre numele divine. Teologia mistică*, trad. Theofil Simenschy, Institutul European, Iași, 1993, p.148.

²² *Ibidem*, p. 148.

*simple, absolute și imuabile ale teologiei*²³. „Întunericul supra-luminos” reprezintă un oximoron folosit de Dionisie cu scopul de a denumi în mod simbolic, metaforic, misterul divin în care stă învăluită divinitatea. Pătrunderea acestui mister duce la „unirea fără cunoaștere cu Cel care-i mai presus de orice existență și cunoaștere”²⁴.

Care este, însă modalitatea prin care Dionisie vede posibilă pătrunderea misterului divin? El expune două căi de raportare la divinitate: calea catafatică (prin afirmare) și calea apofatică (prin negare). Prima cale presupune o cunoaștere a lui Dumnezeu, însă este „o cale imperfectă”.²⁵ Ea constă în posibilitatea de a-L numi pe Dumnezeu prin raportare la lumea cunoscută creată de acesta, devenind astfel, o teologie simbolică.²⁶ Prin teologia pozitivă, adevărul va fi înțeles prin servirea de „simboluri potrivite pentru lucrurile divine”, altfel spus, „mijlocirea contemplărilor spirituale”²⁷.

De cealaltă parte, calea prin negare (teologia negativă) este singura care duce cu adevărat la cunoașterea misterului și pătrunderea întunericului. Ea se bazează pe principiul că Dumnezeu este mai presus de tot ceea ce există. Pentru a-L cunoaște trebuie să negăm tot ce este inferior lui, ajungând la absoluta ignoranță și tăcere. Cunoștința și știința celor inferioare lui Dumnezeu nu fac altceva decât să distrugă tăcerea, prin care se poate ajunge la cunoașterea misterului.²⁸ Prin negare, se depășesc toate numele, simbolurile atribuite celui care este „mai presus de orice negare și afirmare”²⁹. Se înaintează, astfel de la cele finite, create, înțelese către Cel ce este de necunoscut.³⁰ Respingerea afirmațiilor devine calea cea mai profundă de cunoaștere a lui Dumnezeu.³¹ Această formă de cunoaștere este o teologie mistică prin inițierea în necunoaștere, ignoranță și pătrunderea întunericului divin. Ajungem astfel, la definiția dată de Mircea Eliade experienței mistice : „unirea cu Dumnezeu în uitare totală de lume și de trup”³².

Dumnezeu transcende toate cele existente și știute și se relevă doar celor care lasă în urmă, neagă aceste lucruri. Autorul argumentează cele afirmate de el printr-un exemplu: cel al lui Moise.³³ Modalitatea de negare treptată a tuturor lucrurilor știute este comparată cu uecarea

²³ Dionisie Areopagitul, *op.cit.*, p. 148.

²⁴ *Ibidem*, p. 148.

²⁵ Vladimir Lossky, *The mystical Theology of the Eastern Church*, St. Vladimir's Seminary Press, New York, 1976, p.25.

²⁶ „Cele mai divine dintre lucrurile văzute și înțelese sunt numai niște simboluri care înfățișează cele ce se află mai prejos de acela care întrece toate”, *Teologia mistică*, cap. I, p. 149.

²⁷ Dionisie Areopagitul, „Despre numele divine” în *Despre numele divine. Teologia mistică*, trad. Theofil Simenschy, Institutul European, Iași, 1993, I, 4, p. 48.

²⁸ Vladimir Lossky, *op. cit.* p. 25.

²⁹ Dionisie Areopagitul, *Teologia Mistică*, p. 148.

³⁰ „Cauza cea bună a tuturor (...) se află în chip supranatural deasupra tuturor și nu se arată descoperită și adevărată decât acelora care străbat toate cele curate și trecând dincolo de toate culmile sfinte lasă în urmă toate luminile divine și sunetele și cuvintele cerești și pătrund în întunericul în care într-adevăr se află (...) cel care-i dincolo de toate.”, *Teologia mistică*, cap. I, p. 148.

³¹ Andrew Louth, *Originile Tradiției mistice creștine. De la Platon la Dionisie Areopagitul*, Ed. Deisis, Sibiu, 2002, p. 221.

³² Mircea Eliade; Ioan Culianu, *Dicționar al religiilor*, Polirom, Iași, 2007, p. 172.

³³ Exod 19.

Muntelui Sinai de către Moise. Abia după ce s-a îndepărtat și s-a eliberat de toate cele inferioare lui Dumnezeu, purificându-se totodată, Moise a putut să ia contact cu Divinul (cunoașterea apofatică devine o ascensiune spre divinitate). Însă acest contact nu este unul direct întrucât nimeni nu poate să îl vadă pe Dumnezeu la față. Moise nu îl vede pe Dumnezeu, ci doar locul unde Acesta se află.³⁴ El pătrunde în norul gros unde se află Cel nevăzut (norul este interpretat de Dionisie ca fiind întunericul divin). Moise ajunge prin experiența sa mistică să contemple locul unde se află Dumnezeu (întunericul) și nu pe Dumnezeu însuși. Acest lucru presupune renunțarea la tot ce poate mintea concepe întrucât divinitatea transcende orice capacitatea de gândire a omului. Necunoașterea presupune nu neapărat privarea de cunoaștere, ci mai degrabă transcenderea cunoașterii.³⁵

Cele două căi de raportare la divinitate sunt puse în opoziție în capitolul al doilea al tratatului areopagitic³⁶. Dionisie reia ideea cunoașterii prin negare bazându-se pe un oximoron: „a cunoaște și a vedea cu adevărat” înseamnă să ajungem „în acest întuneric supra-luminos”. Procesul cunoașterii, pătrunderii în acel întuneric este comparat cu activitatea sculptorilor (analogie cu simțul vederii). Aceștia au în minte scopul final al operei de artă și îndepărtează din blocul de piatră tot ceea ce consideră că împiedică revelarea formei pe care ei o vad ascunsă.³⁷ Negarea presupune îndepărtarea afirmațiilor, simbolurilor și numelor pe măsură ce ne apropiem de Cel dintâi deoarece ele limitează experiența mistică. Întregul scop al acestui proces este cunoașterea lui Dumnezeu prin comuniune cu El și prin contemplarea misterului divin.

Bineînțeles, Dionisie nu expune aceste gânduri fără exprimări paradoxale: „să cunoaștem acea cunoaștere acoperită de toate cele cunoscute”, „să vedem acel întuneric supranatural ascuns de toată lumina aflătoare în cele existente”. Pentru un om „neinițiat”, lumina ar trebui să ajute la vederea a ceea ce se află în întuneric, dar pentru un mistic, lumina celor pământești împiedică revelarea divinului întrucât duce la inaccesibilitatea misterului. Întunericul nu trebuie îndepărtat. El trebuie contemplat, cunoscut ca atare. Misterul rămâne mister, însă este pătruns numai de aceia care urmează calea cunoașterii prin negare.

Teoria celor două căi de cunoaștere este aprofundată în capitolul al III-lea. Aici, cunoașterea catafatică și cea apofatică sunt prezentate în analogie cu o scară între om și divinitatea. Sensul de coborâre sau urcare depinde de calea pe care o alege omul pentru cunoașterea lui Dumnezeu: sensul de coborâre simbolizează calea afirmativă (pornește de la cele înrudite cu El), iar cel de urcare calea negativă (pornește de la cele mai îndepărtate). Dionisie demonstrează cele spuse prin faptul că dimensiunile lucrărilor pe care le-a scris depind de metoda de cunoaștere descrisă în acele lucrări. Astfel, în *Elemente de Teologie*, *Numele divine* și *Teologia simbolică*, discursul era amplu, întrucât numele și simbolurile sunt nenumărate, asemeni formelor luate de cele create (orice creație poate deveni simbol pentru Creator). Pentru

³⁴ Exod 33.

³⁵ Paul Rorem, *op. cit.*, pp. 191-192.

³⁶ „negațiile trebuie slăvite (...) în chip contrar afirmațiilor”, *Teologia mistică*, cap. II, p. 150.

³⁷ „Să slăvim p Cel supranatural (...) prin negarea tuturor celor existente (...) ca sculptorii care îndepărtează tot ce împiedică vederea clară a ce e ascuns (...) și scot la iveală frumusețea cea adevărată”, *Ibidem*, p. 150.

numirile divine, expunerea pornește de la Cel de sus și coboară treptat la cele de mai jos, lărgindu-se, căpătând proporții mari. Acesta este motivul pentru care tratatele enumerate mai sus, bazate pe cunoașterea afirmativă, sunt mai ample.³⁸

În ceea ce privește cunoașterea apofatică, aceasta urcă de la cele lumești la Cel de sus și expunerea se restrânge întrucât, prin negare dispare treptat limbajul însuși. Astfel, proporția scrierilor este și ea mai mică, asemeni *Teologiei mistice*. Pe măsură ce ne apropiem de cele dintâi, negând tot ce știm, pătrundem în întunericul divin unde nu mai există decât tăcere și ignoranță („*sus va tăcea totul și se va uni în întregime cu Acela care nu poate fi exprimat*”)³⁹. Prin faptul că negațiile urcă o scară până la Dumnezeu cel de neînțeles, deducem faptul că ele nu sunt egale. Există o anumită ierarhie între negațiile din calea apofatică. Mai întâi sunt negate afirmațiile, atributele care sunt în mod evident false pentru ca, pe măsură ce urcăm să restrângem unghiul și aria de acoperire. La final vor fi negate și afirmațiile care ar părea adevărate. Vorbirea și gândirea se opresc la intrarea în întunericul divin.⁴⁰

Teologia Mistică prezintă două exemple de negare în capitolul IV, „*Cel care este prin excelență cauza oricărui lucru sensibil nu e nimic din cele sensibile*”⁴¹ și în capitolul V, „*Cel care este prin excelență cauza oricărui lucru inteligibil, nu e nimic din cele inteligibile*”. Cele două capitole conțin enumerări de negații care au ca scop evidențierea faptului că Dumnezeu nu poate fi găsit cu ajutorul categoriilor sub care stă lumea pe care o cunoaștem. Aceasta poate fi sensibilă (Dumnezeu „*nu este nici nu are ceva din cele sensibile*”⁴²) sau inteligibilă (Dumnezeu „*nu are imaginație, părere, rațiune sau inteligență*”⁴³).

Descrierea cunoașterii apofatice în tratatul dionisian se încheie prin concluzia conform căreia Cel dintâi transcende nu numai orice afirmație, dar și orice negație.⁴⁴ Calea apofatică are ca scop cunoașterea lui Dumnezeu. Această cunoaștere presupune faptul că sufletul, urcând pe scară în direcția întunericului divin, negând tot ceea ce cunoaște ajunge să contemple dumnezeirea, unindu-se de aceasta. Se ajunge, astfel, la extaz: sufletul iese din el însuși și se unește cu divinul.⁴⁵ În tradiția creștină, această ascensiune spre unirea cu Dumnezeu este posibilă doar prin iubire. Astfel, extazul presupune predarea sufletului Celui iubit. Sufletul nu mai aparține omului, ci Dumnezeului iubit.⁴⁶

În concluzie, cunoașterea apofatică cuprinde o ascensiune prin negații pe scara dumnezeirii. Negând tot ce ține de lumea inferioară lui Dumnezeu, sufletul atinge extazul, iese

³⁸ Dionisie Areopagitul, *op cit.*, p. 151.

³⁹ *Ibidem*, p. 152.

⁴⁰ Paul Rorem, *op. cit.*, p. 204.

⁴¹ „*Cel care-i cauza tuturor (...) nu e nici corp sau formă sau chip. El nu are calitate sau cantitate sau greutate*”, *Teologia mistică*, p. 153.

⁴² *Ibidem*, p. 153.

⁴³ *Ibidem*, p. 154.

⁴⁴ „*e mai presus de orice afirmare, cauza desăvârșită și unică a tuturor și mai presus de orice negare, superioritatea Celui care în acest chip simplu este eliberat de toate și dincolo de toate*”, *Ibidem*, p. 154.

⁴⁵ Andrew Louth, *op. cit.*, pp. 228-229.

⁴⁶ *Idem*, Dionisie Areopagitul. *O introducere*, Ed. Deisis, Sibiu, 1997, pp. 146-148.

din sine și se dăruiește celui de necunoscut. Regăsim descrierea în primul capitol al Teologiei Mistice: „*prin extaz*” omul se înalță „*spre raza supranaturală a întunericului divin după ce se va fi îndepărtat de toate și se va fi eliberat de toate*”. Aceasta este cunoașterea mistică în viziunea lui Dionisie Areopagitul.

Bibliografie

Surse primare

Dionisie Areopagitul, „Despre numele divine” în *Despre numele divine. Teologia mistică*, trad. Theofil Simenschy, Institutul European, Iași, 1993.

Dionisie Areopagitul, „Teologia Mistică” în *Despre numele divine. Teologia mistică*, trad. Theofil Simenschy, Institutul European, Iași, 1993.

Texte secundare

Eliade, Mircea, Culianu, Ioan, *Dicționar al religiilor*, Polirom, Iași, 2007.

Lossky, Vladimir, *The mystical Theology of the Eastern Church*, St. Vladimir's Seminary Press, New York, 1976.

Louth, Andrew, *Dionisie Areopagitul. O introducere*, Ed. Deisis, Sibiu, 1997.

Louth, Andrew, *Originile Tradiției mistice creștine. De la Platon la Dionisie Areopagitul*, Ed. Deisis, Sibiu, 2002.

Rorem, Paul, *Pseudo-Dionysius. A Commentary on the Texts and an Introduction to Their Influence*, Oxford University Press, Oxford–New York, 1993.

E.H. GOMBRICH ȘI ARTHUR DANTO: CELE MAI ÎNALTE STANDARDE ÎN ISTORIA ARTEI

CLAUDIA MOSCOVICI

Critic literar și de artă

Traducere de Nicoleta Diaconeasa

Abstract. *This essay examines the writing of the legendary art historians and aesthetic theorists E. H. Gombrich and Arthur Danto. In my opinion, their books set the highest standards in expository writing in the arts and humanities. Both of them felt equally comfortable writing for a large general audience as for a smaller group of specialists. In fact, they wrote different books for these different audiences. Though highly respected for their scholarship, both Gombrich and Danto are best known for explaining art history and aesthetics to the general public in a simple, clear and engaging manner. They abide by one of the most famous sayings attributed to Albert Einstein – "If you can't explain it simply, you don't understand it well enough" – which, I believe, should be a mantra for expository writing in the arts and letters (creative writing being, of course, another matter).*

Keywords: *E. H. Gombrich, Arthur Danto, Encounters and Reflections, art history, aesthetics, art criticism*

Asemenea multor oameni de știință din generația mea, a trebuit să trec prin „războaiele culturii” în arte și științe umaniste, marcate de progresul și critica postructuralistă și teoriile postmoderne. Viziunea mea asupra acestor așa numite „războaie ale culturii” este aceea că viața e prea scurtă pentru a ne concentra pe lucruri negative. De ce să ne împotmolim în dezbateri academice interminabile când există aâtea valori culturale și artistice? La începutul carierei mele de critic literar și de artă, am luat o decizie înțeleaptă de a mă concentra pe acele aspecte ale artei, literaturii și didacticii, care credeam că vor aduce o contribuție culturii la nivel internațional. În asta constă mișcarea postromantică, căreia i-am pus bazele împreună cu Leonardo Pereznieto în 2002.

„Dacă nu poți explica ceva într-un mod simplu, nu ai înțeles destul de bine.”Albert Einstein

Inspirația pe care am găsit-o în scrierile teoretice asupra istoriei artei, asupra esteticii ale lui E.H. Gombrich și Arthur Danto m-au ajutat tot timpul să mă mențin pe acest drum pozitiv și constructiv. În opinia mea, cărțile lor stabilesc cele mai înalte standarde în lumea artelor și a științelor umaniste. Ambii s-au simțit confortabil scriind pentru o audiență largă, precum și pentru un grup restrâns de specialiști. Mai exact, au scris cărți potrivite care se adresează fiecărei

audiențe în parte. Deși sunt foarte apreciați pentru știința lor, atât Gombrich cât și Danto sunt foarte cunoscuți pentru explicarea istoriei artei și a esteticii într-un mod simplu, concis și captivant pentru publicul larg. Aceștia țin cont de una dintre faimoasele afirmații ale lui Albert Einstein: „*Dacă nu poți explica ceva într-un mod simplu, nu ai înțeles destul de bine*” – care sunt de părere că ar trebui să fie un crez pentru scrierile academice în artă și literă (scriitura creativă, fiind desigur, un alt subiect de discuție).

E.H. Gombrich și *Istoria Artei*

Gombrich a pus în practică credința că acuratețea, logica și simplitatea sunt cele mai bune moduri de a transmite idei despre istoria artei. Deși autorul este apreciat printre oamenii de știință pentru ultimele sale studii teoretice, *The Sense of Order* din 1979 și *Artă și Iluzie* din 1960, care prezintă o percepție psihologică și explică procesele artistice, cea mai bună și cea mai bine vândută carte a sa, rămâne, de departe *Istoria Artei* din 1950. Inițial fiind programată să fie material de lucru pentru studenți, stilul este atât de transparent, concis și dezvăluie o profundă apreciere a artei – încât a devenit foarte rapid popular publicului larg. Această introducere a istoriei artei, tradusă în 39 de limbi, a fost un bestseller pentru mai bine de 50 de ani, ajungându-se la vânzări de peste 6 milioane de copii în întreaga lume. „*Este o carte care poate influența o generație întreagă*”, declară revista literară *The Times Literary Supplement* în 1950. Această laudă s-a dovedit a fi o afirmație. *Istoria Artei* a influențat multe generații și cred că va continua să o facă.

Pe lângă claritatea, simplitatea și elocvența sa, această carte explică foarte cursiv, într-un mod convingător felul în care funcționează procesele artistice. Introduce, de asemenea, cei mai importanți artiști și mișcări artistice ale Vestului. E.H. Gombrich declară de la început: „*Nu există Artă. Exista doar oameni care fac artă.*”. Spunând acestea, autorul afirmă că arta nu are standarde imemorabile ale valorii sau frumuseții. Nu există o chintesență care să încorporeze ceea ce diferite culturi în perioade separate au numit *artistic*. În loc să încerce să surprindă esența artei, Gombrich, se concentrează în schimb pe particularitatea mișcărilor artistice și realizările artiștilor individuali; ceea ce nu înseamnă neapărat că lasă estetica pe seama filosofilor. Descrierile pe care le face mișcărilor artistice, întrepătrund textura care menține grupuri de artiști laolaltă în tandemul unui dialog pe care-l au asupra unor presupuneri, probleme de percepție asupra cărora meditează, inovații, posibilități economice și moduri de prezentare.

„Învăță regulile ca un profesionist ca să le poți încălca precum un artist.” Pablo Picasso

Deși scrisă pentru un auditoriu general, prin urmare într-un stil mult mai accesibil, *Istoria Artei* nu e departe de binecunoscuta carte specializată, *Artă și Iluzie: Studiu despre psihologia reprezentării picturale*. În ambele carti, Gombrich descrie procesul creativ dintr-un unghi psihologic – deci social. Susține că creativitatea artistică nu e niciodată pe deplin originală. De fapt, originalitatea nu a devenit importantă până la momentul Renașterii și nu a devenit un

principal standard artistic până în secolul 19. În sfârșit, orice perioadă am lua în considerare, niciun artist nu poate reinventa roata, ne spune Gombrich. Fiecare artist moșteneste anumite convenții artistice (pe care Gombrich le numește „schemata”) și în mod selectiv încorporează unele tehnici ale unor artiști consacrați de dinaintea lor. Asta nu înseamnă, desigur, că o nouă artă, este un simplu efect al trecutului. Mai degrabă, trecutul-cu tradițiile și stilurile sale diverse-oferează inspirație noii generații de artiști. Asta lasă loc creativității. Artiștii cei mai cunoscuți merg pe principiul lui Picasso care afirmă în celebrul său citat: „*Învață regulile ca un profesionist ca să le poți încălca precum un artist.*” Conform lui Gombrich creativitatea artistică constă într-un proces de încercări și eșecuri, în care experimentezi foste tehnici dar și inovezi, în ideea de a crea ceva deosebit pentru contemporaneitate. Principala sa contribuție, în cele din urmă, este aceea că reușește să-i sensibilizeze până și pe cei mai indiferenți și să-i facă să aprecieze arta. Decât dacă experimentezi plăcerea de a citi *Istoria Artei* îți poți da seama cum stilul scriiturii, clar, simplu și elocvent reușește să capteze atenția și imaginația cititorilor, făcându-ne să ne îndrăgostim de artă. Aceasta este cea mai mare realizare a oricărui istoric.

Arthur Danto și Congruențe și reflexii: Artă în prezentul istoric

Arthur Danto are în spate o pregătire specială care îi permite să fie atât filosof (de artă și estetică) cât și critic și istoric de artă. Excelează în ambele domenii, care nu sunt numai apropiate, dar și complementare. Domeniul esteticii explică structura care stă la baza artei: ce este arta; cum este ea creată; ce este un artist; cum ajunge arta la public; care sunt relațiile dintre artă și alte domenii, precum sociologia, religia, psihologia și viața în general. Istoria artei atinge toate aceste probleme, de vreme ce creațiile fiecărui artist sunt simultan, un proces creativ, o formă de cunoaștere și expresie, plus o contribuție adusă societății (chiar dacă pentru unii, de exemplu pentru dadaști, înseamnă doar să nege cunoașterea, „arta înaltă” și știința).

Precum Gombrich, Danto reușește să își facă înțelese ideile și teoriile atât de un public larg cât și de un grup de specialiști în artă și estetică. Din 1984 până în 2009, Danto a fost critic de artă la *The Nation*. Pentru mulți ani, a predat filosofie la Columbia University, unde acum are statutul de Johnsonian Professor Emeritus în Filosofie. Este cunoscut ca unul dintre primii și cel mai eficient susținător al artei postmoderne. De fapt, el l-a introdus pe Andy Warhol publicului larg, înainte de a deveni faimos.

În cele mai multe studii teoretice ale sale, Danto explică evoluția artei conceptuale. Artiștii săi eroi sunt Marcel Duchamp și Andy Warhol, care fără îndoială au ajutat cel mai mult arta să fie ceea ce este în ziua de astăzi: estetică în ideile sale critice și reflexive despre arta, ci nu în modul în care devine o reprezentare de obiecte. Pissiorul lui Duchamp sau boxele Brillo ale lui Warhol nu sunt, în opinia lui Danto, artistice prin materialitatea lor. Nu există nimic la nivel intrinsec în aceste obiecte care să le diferențieze de electrocasnice. Calitățile lor estetice, precum Danto sugerează, constau în faptul că ne fac să ne punem întrebări cu privire la natura și existența artei într-un mod cu totul nou și provocator.

Vechea tradiție milenară platoniciană de percepere a artei precum o imitație inferioară a realității, a fost de mult izgonită de atâtea obiecte făcute de-a gata și de ansambluri pop. Uitată este de asemenea faimoasa tradiție inițiată de Plato și resuscitată de romantici, chiar și de Gautier, a unei arte speciale, aproape demonică, inspirație care ne conduce către nașterea frumosului. În ultimă instanță, citind Danto avem impresia că noțiunea creativității și a originalității, atât de vehement apărută de Emile Zola, persistă la artiști precum Duchamp și Warhol, dar este greu să ne adaptăm lor.

Odată ce originalitatea este împinsă până în punctul în care calitățile intrinseci și funcțiile sociale ale artei extrinseci sunt eliminate, ce mai rămâne din estetică? Mai poate arta exista ca domeniu de creativitate autonom? Chiar și Danto, care a apărut arta pop de dinainte de a deveni faimoasă, nu are o viziune optimistă asupra viitorului artei. În cartea sa *După sfârșitul artei*, Danto nu vede nicio continuitate, nicio inovație posibilă după distrugerea obiectului estetic. Urmărind firul ce duce către această distrugere și încercarea de a o răsturna sau împinge dincolo de acest impas, într-un fel sau altul, prezintă o adevărată provocare.

La fel ca și în cazul lui Gombrich, stilul de scriere a lui Danto e mai eficient – și emoționant – în critica de artă. Cartea *Congruențe și reflexii: Artă în istoricism* (Berkeley, University of California Press, 1997) conține multe dintre răsunatoarele recenzii de artă publicate în *The Nation*, între anii 1986 – 1990. În aceste eseuri, filosoful estetician cedează locul istoricului de artă. Danto dezvăluie minunile celor mai mari artiști din istoria artei, mai vechi precum Van Gogh și Klimt, dar și mai noi- doi dintre favoriții săi – Warhol și Mapplethorpe. Scrise într-un mod clar, accesibil, cu o doză de stil poetic, reflectând nu numai o apreciere profundă a istoriei artei dar și o mare iubire pentru artă, cărțile *Istoria artei* a lui Gombrich și *Congruențe și reflexii* a lui Danto, continuă să lumineze mințile multor cititori și să stabilească cele mai înalte standarde pentru textele de natură didactică în artă și științe umaniste.

Bibliografie

E.H. Gombrich, *The Story of Art*, Phaidon Press, London, 1950, p. 15.
<https://fineartebooks.wordpress.com/2010/09/07/what-is-postromanticism/>
<http://www.catchy.ro/manifestul-postromantismului/29786>

RUJEVIT, THE SLAVIC GOD OF WAR

MIHAI DRAGNEA

University of Bucharest

Medieval Studies

E-mail: terra_mater_2007@yahoo.com

Abstract. Acest articol prezintă informații despre Rujevit, un zeu al războiului, atestat în arealul slavilor baltici. Informații despre zeu întâlnim în cronica daneză *Gesta danorum*, scrisă de către Saxo Grammaticus, care îl identifică pe Rujevit cu zeul Marte din mitologia romană. În epopeea islandeză *Knytlinga saga*, alături de Rujevit apare și Karevit, divinitate protectoare a Karentiei, din insula Rugia.

Cuvinte cheie: *Gesta Danorum*, *Saxo grammaticus*, *Knytlinga saga*, *Rugia*, *Karentia*, *Slavic mythology*

About Rujevit (Ругевит, Rugiewit, Rugiwit) we can consider to be the local version to Perun, a God which was worshiped by baltic slavs from Rugia island. For Ilie Danilov (slavist from Romania), *Rujevit* is identify with Iarilo (Jarilo, Yarilo).⁴⁷ *Rujevit* shows up like a god of war asociated with Rugia island.⁴⁸ The origin of the name mark a calendar function, where *ruenū* represents the autumn when young animals mate.⁴⁹ In medieval records *Rujevit* come out in the latin name of *Rugevithus*. The latin version in which the God refers to the Rugia island, the God was designate "the one from Rugia".⁵⁰ An idol of oak with seven faces of God existed in Karentia on Rugia's island.⁵¹ The dimension of it were impressive. Bishop Absalon, high on tiptoe, could barely touch his chin with a spear.⁵² Saxo Grammaticus sees *Rujevit* the God of Mars from Roman mythology:

"So, the servants [...] have stretched hands to the curtains inside of the temple; After were given aside, he showed himself to the world[...] A statue made of oak, called Rugiaevithus[...] Upon his head were the seven faces, similar to human faces. The artist placed seven swords in his own sheath, but the eighth sword was placed in his right hand so it couldn't be taken away

⁴⁷ Ilie Danilov, *Dictionar de mitologie slavă*, Editura Polirom, Bucure ti, 2007, pp.110

⁴⁸ Mike Dixon-Kennedy, *Encyclopedia of Russian & Slavic Myth and Legend*, Editura ABC-CLIO, Santa Barbara, 1998, pp.235.

⁴⁹ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Editurile Univers Enciclopedic și tiințifică, Bucure ti, 1999, pp.494.

⁵⁰ Anca Irina Ionescu, *Mitologia slavilor*, Editura Lider, Bucure ti, 2000, pp.128.

⁵¹ Marija Gimbutas, *The Slavs*, Thames and Hudson Ltd., London, 1971, pp.152.

⁵² *Ibidem*, pp.126-127.

from him. The statue was considerably bigger than a human body, that Absalon, high on tiptoe, hardly could reach it with his spear. They were thinking that this God, similar to Mars, lead the battles."⁵³

When the Danes enter into the idol's sanctuary and find him in a very deplorable condition, dirty, where birds made their nests on to the idol's seven faces. Even the chronicler show up to be sad towards to the condition the statue was find in, exclaiming: "Worthy divinity...his figure is so dirty because of the birds..."

Bishop Abalon commands as the idol to be destroyed. After this happenings, it is briefly recounts: "Soon, the disciples started to stike the statue's legs with an ax." After these were cut down, the trunk was pushed and fell down making a deafening sound. Seeing that their God could't defend "the townspeople changed their reigion in contempt". *Rugevith*, also known as, *Rinvit* it is mentioned in the Icelandic saga: *Knytlinga saga (Historia Knytidarum, XIII Century)*.⁵⁴ Also mentioned, is God Karevit (Karewít), protective deity of Karenta, from Rugia's island. Karevit was represented naked, with two heads, an ox head on his chest and a cookhead on his belly. Karevit is also described to have six heads, four male and two female, on his chest finding a lionhead.

References

- Danilov Ilie, *Dicționar de mitologie slavă*, Editura Polirom, Bucure ti, 2007.
- Dixon-Kennedy Mike, *Encyclopedia of Russian & Slavic Myth and Legend*, Editura ABC-CLIO, Santa Barbara, 1998.
- Eliade Mircea, *Istoria credințelor i ideilor religioase*, Editurile Univers Enciclopedic i tiintifică, Bucure ti, 1999.
- Gimbutas Marija, *The Slavs*, Thames and Hudson Ltd., London, 1971.
- Ionescu Anca Irina, *Mitologia slavilor*, Editura Lider, Bucure ti, 2000.

⁵³ Marija Gimbutas, *The Slavs...* pp.127.

⁵⁴ *Ibidem*, pp.128.

Image 1. Rujevit idol in Kemerevo, Russia

Image 2. Rujevit (by description of Saxo Grammaticus)

REFORMA AGRARĂ DIN 1921 ȘI PROCESUL COLONIȘTILOR

IOANA SĂRAC, ROLAND OLAH

Universitatea din Oradea

Facultatea de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării

Email: olahroland@ymail.com

Email: sarac_ioana@yahoo.com

Resumen. *A raíz de los movimientos sociales de finales del siglo XIX st y del siglo XX un implemertacion de reforma agraria se hizo obligatorio para la sociedad rumana. Procesul legislativo se inicio en 1914, pero se pospuso debido a la guerra hasta en 1912, cuando el Parlamento aprobo real las 4 leyes para la reforma agraria. La reforma agraria se llevo a cabo en el Reino Antiguo, por razones de utilidad nacional en Transilvania,pero para el publico, lo que garantiza que las minorias no se habilita en contra de ellos,es necesario para la especificacion de las tierras de Transilvania aproximadamente 3.800, y mas de 2.200 pertencia a los hungaros. Por ley, las tierras estatales adjudicados en colonias rumanas,que toma todas las obligaciones del Estado en Transilvania. En colonos hungaros de expropiacion Istvan Sulyok representando la problema en la Sociedad de los Naciones Unidas para abordar esta problema.*

Palabras clave: *colonos, Titulescu, Trianon, nacionalidades, hungaros, reforma agraria, Transilvania, Rumania*

Statele succesoriale care apar în urma destrămării Imperiilor Germane, Austro-Ungare sau Otomane se confruntă cu două probleme-cheie, ale căror soluționări sunt necesare în cel mai scurt timp, în vederea consolidării statului național, și anume problema agrară și cea constituțională. Aceste state moștenesc regimul funciar ale marilor proprietari, care le aparține minorităților dominante (germanii și maghiarii) sau aristocrației locale. Astfel, în perioada imediat următoare a recunoașterii noilor granițe se votează aceste legi, în diferite variante, care au ca scop împărțirea pământului țăranilor, participanții direcți la Primul Război Mondial. De asemenea în perioada 1919-1923 se eliberează și noile constituții cu caracteristici generale: separarea puterii în stat, una sau două Camere alese prin vot direct și universal⁵⁵.

În Regatul României spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea apar mișcări sociale tot mai puternice, care vor culmina cu răscoala din 1907. În prima jumătate a secolului al XX-lea, agricultura este în continuare principala ocupație din mediul rural. Populația rurală atinge în anul 1930 cifra de 79,8% din totalul de locuitori, adică 14, 4 milioane oameni. În Muntenia, din totalul populației, 72,9% (2,9 milioane) trăiau la sate, în Transilvania 83,9% (2,7 milioane), în Basarabia 87,1% (2,5 milioane), în Crișana și Maramureș 80,1% (1,1 milioane). În

⁵⁵ P. Thibault, P. Milza, *Istoria Universală*, vol. III, Editura Univers Enciclopedic, București, 2006, p. 374.

funcția de pământul deținut, proprietarii făceau parte din categorii sociale diferite. Cei care dețineau peste 50 de ha erau chiaburii, ei foloseau mâna de lucru plătită și aveau suficient pământ pentru a-și satisface toate nevoile. Ei erau urmați de țărani înstăriți, care aveau între 10-50 de ha și lucrau pământul alături de muncitori. Din următoarea categorie făceau parte micii gospodari, dețineau între 3-10 ha, dețineau suficiente animale pentru a lucra pământul, dar rareori angajau mâna de lucru. Gospodarii dependenți aveau între 1-3 ha, nu dețineau unelte agricole sau animale și erau nevoiți să lucreze și în afara agriculturii pentru a-și întreține familiile. Acest lucru au făcut și cei care aveau în proprietate pământ sub un hectar, pentru a-și menține traiul zilnic. Ultima categorie socială era muncitorul agricol fără pământ, al cărui număr în anul 1930, încă era în jurul a 500.000 de țărani⁵⁶.

În Regatul României proprietățile mai mari de 50 de ha erau stăpânite de aproximativ 5000 de proprietari (0,6 din totalul proprietarilor de pământ), ei dețineau aproape 4 milioane de ha, în timp ce restul pământului agricol de 3,8 milioane de ha se afla în proprietatea a 920.939 de familii de țărani, în același timp aproximativ 300.000 de familii erau total lipsite de pământ, circa 420.000 de familii aveau între $\frac{1}{2}$ -3 ha de pământ, iar 360.000 de familii între 3 și 5 ha de pământ. Situația este asemănătoare și în Transilvania, aici cele 6.126 de gospodării moșierești de peste 100 de iugăre⁵⁷ reprezentau 0,72% din totalul exploataților, dar stăpâneau 35,74% din terenul cultivabil, iar cele de peste 1000 de iugăre, 25,13% din suprafața totală. În Transilvania, 598.132 de proprietari aveau până la 10 iugăre, adică peste 71% din totalul gospodăriilor. 4601 de mari proprietari stăpâneau circa 2,7 milioane de ha de pământ agricol, adică circa 37% din suprafața funciară, în timp ce 843.448 de proprietari dețineau 2,5 milioane de ha, adică 34% din suprafața totală⁵⁸. Apartenența pământului la naționalități arată că peste 70% din totalul terenului agricol era în posesia maghiarilor. Dintre proprietățile între 100-1.000 de iugăre, 61,4% erau în posesia maghiarilor, 20,3% în posesia românilor și 16,1% aparținea germanilor. Proprietățile de peste 1000 de iugăre, într-un procentaj de 81% erau ale maghiarilor, 7,7% ale germanilor și 5,5% ale românilor. 81% din moșiile de peste 100 de iugăre și 93,7% din cele de peste 1000 de iugăre în posesia maghiarilor. Din totalul exploatațiilor care aveau între 0,1 iugăre și 5 iugăre, 70,5% aparținea românilor, în timp ce dintre cele între 5-10 iugăre 69,4%⁵⁹. La începutul secolului al XX- se dezvoltă și se răspândește arenda. În această perioadă aproximativ 336.000 de ha de teren agricol era arendat, în special cei care luau pământ în arendă erau chiaburii, o parte a moșierimii care produceau pentru a vinde și țărani, nevoiți de a-și întreține familiile. Din totalul de familii de țărani în 1905 din Regat, care aveau o proprietate agricolă de 5-10 ha, 42% era teren luat în arendă. Pe aceste exploatații, munca în dijmă era răspândită pe circa 2/3 din totalul

⁵⁶ Keith Hitchins, *România 1866-1947*, Editura Humanitas, București, 1994 p. 363-364.

⁵⁷ un iugăr = 0,57 de ha.

⁵⁸ Dr. Anton Drăgoescu (coordonator), *Istoria României, Transilvania*, Editura „George Barițiu”, Cluj Napoca, 1999, p. 936.

⁵⁹ Dumitru Șandru, *Reforma agrară din 1921 în România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, p. 18-23.

lor. În Transilvania erau circa 116.000 de dijmași țărani, din care circa 9.000 nu avea pământ deloc, iar cei 105.000 de țărani, mai puțin de 5 iugăre⁶⁰.

În urma situației critice în care se afla țăranul român, realizarea unei reforme agrare și rezolvarea problemei agrare, se regăsește în programul mai multor partide, încă din perioada antebelică. Legiferarea reformei agrare a luat un timp îndelungat în toate provinciile istorice datorită importanței înfăptuirii reformei. În sânul Partidului Liberal, imediat după Răscoala din 1907 s-au conturat mai multe orientări, chiar și contradictorii în privința rezolvării acestei probleme, însă atât în 1907, cât și în urma manifestului-program, liberalii se pronunță împotriva realizării unei ample reforme agrare, idee susținută în special de cercurile „poporaniste”, avându-l în frunte pe Constantin Stere. La fel ca și liberalii, doar o parte din membrii Partidului Conservator susțin menținerea actualului sistem moșieresc. Constantin Garofild propune primul plan de împrumțărire, prin exproprierea a 500.000 de ha teren agricol aparținând moșierilor și 500.000 ha aparținând statului. Reducerea proprietăților moșierești prin arendare sau vânzare către țărani, dezvoltând astfel economia capitalistă, era susținută și de Partidul Conservator-Democrat, condus de Take Ionescu. La 21 februarie/5 martie 1908 se înființează de către stat în colaborare cu capitalul privat, Casa Rurală, care avea ca scop cumpărarea, parcelarea și vânzarea moșiilor către țărani în loturi de câte 5ha. În urma celui de-al doilea război balcanic, din dorința de a ajunge la putere și de a preveni, în urma preluării cabinetului, mișcări sociale ca cele din 1907, Partidul Liberal propune realizarea unei ample reforme agrare, dar limitată, prin exproprierea tuturor moșiilor care depășeau 1000 de ha⁶¹.

În urma votării rezoluțiilor de modificare a Constituției, Parlamentul se dizolvă și se organizează noi alegeri pentru Adunarea Constituantă. În data de 14 mai 1914, se înființează Adunare Constituantă în vederea modificării Constituției. În urma evenimentelor politice care au urmat, Adunarea și-a întrerupt activitatea, urmând a se relua la Iași în mai-iunie 1917, unde urmează să modifice articolul 19 din Constituție în așa fel încât exproprierea devine posibilă pentru cauze de utilitate națională. Regele Ferdinand, într-un discurs mobilizator, susținut pe front, le promite țăranilor, cei care alcătuiau grosul armatei, pământ. O lună mai târziu regele reînnoiește promisiunea făcută printr-o nouă proclamație. Exproprierea se făcea în următoarea ordine: se expropriează terenurile cultivabile ale Coroanei, fundațiilor, persoanelor juridice, proprietățile rurale ale persoanelor cu domiciliu în străinătate, 2.000.000 de ha ale proprietarilor privați, progresiv, lăsând un teren intangibil de 100 de ha. Despăgubirea se făcea prin titluri de rentă cu o dobândă anuală de 5%⁶². Aceasta prevedea doar exproprierea terenului, nu și împrumțărirea țăranului și intra în vigoare la 6 luni după încheierea războiului. Guvernul Brătianu în decembrie 1918 emite două decrete prin care se exproprieau: domeniile Coroanei, Casei Rurale, instituțiilor, proprietățile rurale ale supușilor străini și ale absenteiștilor. Pentru completarea celor 2.000.000 de ha, se expropriea terenurile proprietarilor privați de peste 100 de ha, fiecăruia dintre ei i se lăsa un minim intangibil de 100-500 de ha. Exproprierea se făcea pe

⁶⁰ Dumitru Șandru, *op.cit.*, p. 29.

⁶¹ *Ibidem*, p.38.

⁶² *Ibidem*, p. 43-44.

proprietate și pe proprietăți. Pământul expropriat nu era vândut direct țăranului, ci arendat obștilor sătești constituite cu ajutorul Casei centrale a cooperației și împrumutării; tot în acest timp trebuiau rezolvate și toate litigiile legate de expropriere. Datorită particularităților locale și regionale s-au elaborat mai multe legi pentru înfăptuirea reformei agrare, îndeosebi pe regiuni istorice.

În Transilvania realizarea unei reforme agrare „radicale”⁶³ în vederea împrumutării și asigurării existenței țăranilor, se regăsește în Rezoluția de la Alba Iulia. Aici, Consiliul Dirigent a fost însărcinat de guvernul central să realizeze reforma agrară. Decretul-lege elaborat sub îndrumarea lui Vasile Bontescu, șeful resortului agriculturii, era unul radical, se cerea exproprierea în întregime a tuturor proprietăților străinilor (cei care vor opta pentru o altă cetățenie), celor care erau domiciliați în străinătate, iar conform articolului al doilea ulterior se vor putea expropria mai multe categorii de proprietăți⁶⁴. Aici, spre deosebire de Regat, exproprierea se realiza pe proprietari și permitea și exproprierea pădurilor, de asemenea este realizat pentru o cauză de utilitate publică, termen care includea și interesele minorităților și asigura, că nu era îndreptat lor. În următoare perioadă se aduc mai multe modificări și completări legilor agrare, ajungând să fie sancționate de rege în forma finală abia în 13 martie 1920 pentru Basarabia, 17 iulie 1921 pentru Moldova, Muntenia, Oltenia și 30 iulie 1921 pentru Crișana. Transilvania, Maramureș, Banat și Bucovina⁶⁵.

Deși avem 4 legi elaborate și sancționate, în esență principiile lor sunt identice. În Vechiul Regat se expropria parțial pământul cultivabil de la 100 ha în sus ale moșiilor arendate și folosite de arendași la data votării legii, pământul cultivat de proprietari dacă era un lot mai mare de 100 ha în zonele de deal și munte, 150, 200, 250 ha la șes în funcție de cererea de împrumutare, pământul cultivat de proprietari unde s-au investit în utilaje, clădiri, dacă era o suprafață mai mare de 100 de ha la munte și deal, 200, 300 și 500 ha la șes în funcție de cerere. În Transilvania, se expropria parțial, pământul cultivat de proprietar dacă depășea suprafața de 50 de iugăre la munte, 100 de iugăre la deal și 200, 300 și 500 de iugăre în funcție de cererea de împrumutare. Aceasta se făcea prin loturi tip de 7 iugăre și loturi de completare până la 7 iugăre. Exproprierea atingea pe toți proprietarii privați fără să țină cont de calitatea lor juridică, caracterul imobilului sau naționalității. În Transilvania se expropria în întregime toate proprietățile rurale și extravilane urbane aparținând persoanelor juridice care urmăresc satisfacerea unui interes public, pământul rural al absenteiștilor (absenteist este cel care de la 1 decembrie 1918, până la depunerea legii a lipsit din țară chiar și o singură zi, fără a avea vreo însărcinare oficială în străinătate, excepțiile fac proprietățile rurale până la 50 de iugăre)⁶⁶, iar în Vechiul Regat proprietățile rurale ale supușilor statelor străine, fie că sunt străini prin originea

⁶³ Vezi *Rezoluția Unirii*, articolul 3.

⁶⁴ *Monitorul Oficial*, nr.117, din 1919.

⁶⁵ Victor Axenciuc, Vasile Bozga, *Evoluția economiei naționale*, în *Istoria Românilor*, vol VIII, coord. Ioan Scurtu, Petre Ortu, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 103.

⁶⁶ *Monitorul Oficial*, nr. 93/30 iul. 1921.

lor, fie că au devenit străini prin căsătorie, proprietățile rurale ale absenteiștilor, pământul cultivabil al Domeniului Coroanei, Casei rurale⁶⁷.

Au fost expropriate până în 1937 peste 5,8 milioane de hectare de pământ, din care 3,9 milioane teren cultivabil, 1 milion ha de islazuri, 0,6 milioane ha păduri, 0,06 milioane ha teren neproductiv. Reforma agrară a contribuit la extinderea și consolidarea proprietăților țărănești, de asemenea a redus considerabil dependența țăranilor față de marii proprietari, s-au desființat și latifundiile, moșiile care dispuneau de mii de hectare teren agricol cultivabil, însă a confirmat existența moșiilor care dispuneau de câteva sute de hectare, acest lucru se observa și în Anuarul statistic al României din 1935-1936, conform căruia au rămas doar 2.700 de moșii cu pământ de peste 500 ha și aproximativ 9.500 de exploatații cu pământ deținut între 100-500 de ha⁶⁸. În urma înfăptuirii reformei agrare, numărul contribuabililor agricol, conform recensământului Ministerului de Finanțe crește accentuat⁶⁹:

Anul recensământului	Contribuabili	Ha de teren deținut
1923	3.813.964	13.685.919
1927	3.834.058	14.404.469
1931	4.019.241	14.110.497

În Transilvania au fost expropriate aproximativ 1.600.000 ha (3.769 de moșii, din care 2.218 aparțineau maghiarilor, 555 românilor, 443 evreilor, 424 germanilor, etc.⁷⁰) din 8.564.950 de ha care reprezenta întinderea totală a proprietăților rurale. După unele surse maghiare au fost expropriate și bisericile evanghelice germane, 55% din totalul bunurilor până în 1924 și restul bunurilor până în 1937. Aceste proprietăți au fost împărțite bisericii greco-catolice și asociației culturale „Așezământul Cultural Mihai Viteazul”. Autorul însă nu dă o cifră asupra extinderii acestor bunuri⁷¹.

În Transilvania, 63% din cei împroprietăriți în urma reformei agrare aveau naționalitate română, în timp ce 37% altă naționalitate. Situația loturilor individuale în Transilvania, la sfârșitul anului 1924 arăta astfel⁷²:

Naționalitate	Loturi definitive	Loturi provizorii
Români	31.510	215.176
Maghiari	10.819	44.603

⁶⁷ Monitorul Oficial, nr. 82/17 iul. 1921.

⁶⁸ Victor Axenciuc, Vasile Bozga, *op. cit.*, p. 107.

⁶⁹ D. Șandru, *op. cit.*, p. 262.

⁷⁰ Gheorghe Buzatu (coord), *Titulescu și strategia păcii*, Editura Junimea, Iași, 1982, p.173.

⁷¹ Köpeczi Béla, Miskolzy Ambrus, Száz Zoltan, *Erdély Története*, Akademia Kiadó, Budapest, 1986, vol III, p. 1721.

⁷² Const. D. Cutcutache, *Un mare conflict internațional: Opțiunii Unguri ai Transilvaniei și reforma agrară din România*, Tipografia Revistei Geniului, Cotroceni- București, 1931, p. 32.

Germani	1.585	19.365
Cehi	209	1.412
Saxoni	1.012	1.001
Sârbi	113	4.378
Bulgari	149	1.152
Țigani	372	372
Ruteni	25	396
Israeliti	15	100
Alte naționalități	10	1.014

După mărimea loturilor primite, situația în Transilvania în anul 1928 era următoarea⁷³:

1 iugăr	67.226 de săteni
2 iugăre	83.967 de săteni
3 iugăre	68.557 de săteni
4 iugăre	43.980 de săteni
5 iugăre	14.745 de săteni
6 iugăre	999 de săteni
7 iugăre	1.183 de săteni

Majoritatea celor care au fost împrorietăriți și nu aveau origine română erau „*inamici de ieri*”, foști soldați în armata ungară, cei care au luptat împotriva României în primul Război Mondial.

Reforma agaraă nu a rezolvat însă adevăratele problemele ale țăranilor. În Transilvania, la un an după încheierea reformei, peste 90% din proprietari care dețineau până la 10 ha, posedau doar 52,5% din suprafața agricolă, în timp ce cei peste 9% stăpâneau 47,5%. Prin felul în care s-a efectuat și în urma reformei, antagonismul dintre țărani și mari proprietari s-a acutizat.

Procesul optanților⁷⁴ a fost cel mai important proces în urma legiferării reformei agrare. Acest proces s-a născut din dorința de a susține revizionismul maghiar și era îndreptat împotriva cetățeanului român, cel care ar fi fost nedreptățit, atât prin scoaterea de sub expropriere a pământurilor deținute de optanți și absenteiști și astfel reducerea fondului de împrorietărire, dar

⁷³ ***, *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, Cultura Națională, București, 1929, p. 310.

⁷⁴ Procesul optanților s-a derulat în perioada 1921-1930 când diferendul se încheie prin Acordurile de la Haga și Paris. Procesul a ținut capul de afiș al diplomației europene din anii '20 ai secolului trecut, aflându-se în fața forurilor europene, Societatea Națiunilor, Tribunalul Arbitrar Mixt sau Comisia celor Trei mai bine de nouă ani.

și prin despăgubirea optanților în aur și nu în lei, cum s-a întâmplat în cazul expropriaților români.

Un alt proces, dar care nu s-a bucurat de atenția, în special a presei, este procesul coloniștilor⁷⁵. Din dorința de a urgenta planul de denaționalizare a românilor transilvăneni, guvernul maghiar a trecut, începând cu 1880 la colonizarea maghiarilor și printr-un număr redus a germanilor, pe teritoriile masiv locuite de români. În 1909, ministrul agriculturii Darányi a elaborat un proiect de lege, prin care guvernul ungar sprijinea anual cu 10 milioane de coroane, timp de 12 ani, colonizarea maghiarilor în Transilvania. Pentru a susține această politică, se creează mai multe bănci, scutite de taxe de timbru, de unele impozite pentru a susține financiar colonizările, prin credite acordate. Astfel de bănci erau: Creditul funciar maghiar(1871), Creditul micilor proprietari(1879), Centrala tovărășiilor de credit(1898), Asociația regnicolară maghiară a instituțiilor de credit, denumită și Banca altruistă, înființată în 1911 cu un capital de 15 milioane de coroane. Prin aceste bănci s-a cumpărat proprietăți în Someș, Deva, Hunedoara, Mureș, Arad, Cluj, Caraș-Severin, în total 7.524 loturi, care însumau un total de 91.000 ha⁷⁶. Coloniștii aduși au primit loturi de 24 iugăre, contra valorii de 7940 coroană de aur. Din această sumă, colonistul trebuia să plătească 1000 coroane înainte de a intra în posesia pământului. În primul an plătea dobânda de 2% în urma sumei, în anul doi 3% și în anii următori timp de 50 de ani 324 coroane în fiecare an. Marea majoritate a coloniștilor au plătit guvernului maghiar din cei 7.940 coroane, până în 1918, 5.546 coroane, iar guvernului român până la legiferarea reformei agrare 1.292 coroane și mai aveau de achitat încă 1.102 coroane⁷⁷. Exproprierea coloniștilor este înscrisă în lege prin articolul al 10-lea care specifică faptul că vor fi expropriate loturile celor coloniști după 1 ianuarie 1885 până la limita fixată în regiune⁷⁸. Acest articol din legea nr. 93 din data de 30 iulie 1921 este completat de o altă lege din 21 noiembrie 1921 care specifică faptul că sunt nule toate actele încheiate de guvernul ungar pe teritoriul alipit de Regatul României după 1 decembrie 1918, actele de orice natură care aveau drept juridic, dar nu au fost înscrise în cărțile funduare sau dacă au fost înscrise acest lucru s-a întâmplat ulterior datei de 1 decembrie 1918, fără acordul guvernului regal sau al Consiliului Dirigent, de asemenea toate proprietățile care au fost trecute în cărțile funciare, dar nu de către guvernul regal român, reintră în posesia acestuia, fără a plăti vreo despăgubire⁷⁹. Conform acestei legi, reintră în posesia statului român pământurile date coloniștilor, pentru că statul român preia toate teritoriile și obligațiile statului maghiar, în conformitate cu Tratatul de la Trianon, intrând în posesia statului român 1.102.163

⁷⁵ Emil Păunescu, George Potra, *Nicolae Titulescu-Nicolae Raicoviceanu, Mărturiile unui prietenii*, Fundația Europeană Titulescu, București, 2003, p. 138. Vezi și N. Dașcovici, *Curs de drept internațional*, Tipografia Goldner, Iași, 1934, p. 171.

⁷⁶ D. Șandru, *op. cit.*, p. 24., vezi și A. Drăgoescu, *op. cit.*, p. 139-141., Milton G. Lehrer, *Ardealul pământ românesc*, Editura Vatra Românească, Cluj Napoca, 1991 p.315-317.

⁷⁷ Jakabffy Elemér, Páll György, *A bánsági magyarok ház és földjének Romániában (1918-1938)* Studium, Budapest, 1930, p.211.

⁷⁸ *Monitorul Oficial*, nr. 93/30 iul. 1921.

⁷⁹ *Monitorul Oficial*, nr. 4.287/26 noi. 1921.

iugăre arabile și pădure în peste 1260 comune din Transilvania⁸⁰, dar și pentru că aceste teritorii figurau în cartea funciară ca proprietatea statului maghiar⁸¹.

În urma legiferării și punerea în aplicare a acestei legi la începutul anului 1922, la Lugoj, dr. Sulyok István înființează un birou special pentru apărarea coloniștilor. Legea, și de aceasta dată, a fost aplicată preferențial, în unele cazuri, coloniștilor le-a rămas 4-7 iugăre pe familie, 4-7 iugăre pe persoană sau au fost expropriați în întregime, însă în urma deciziei irevocabile a instanțelor, fiecărui colonist i-a rămas 4 iugăre și cei care au plătit integral cele 50 de iugăre, respectiv cele 7.940 coroane. În urma consultării și cu susținerea Partidului Maghiar, avocatul Tornya Gyula din Ciacova, județul Timiș, înaintează o petiție Consiliului Societății Națiunilor în data de 18 februarie 1925 în numele coloniilor: Babșa, Balint, Bodofalva, Cara, Detrehem, Ferihaz, Ludoșul de Mure, Mănăștur, Moșnița, Târgoviște, Vița, Zenta-Nouă și alte 24 de colonii nespecificate din Transilvania și Banat⁸². Petiția înaintată cuprinde trei plângeri:

- Violarea Tratatului minorităților, prin articolul 10 al legii agrare, ei fiind foști cetățeni maghiari
- Indemnizația în schimbul căreia au fost expropriați este prea mică
- Prin legea 172 din noiembrie 1921, statul român ar fi pus stăpânire pe pământurile lor fără a plăti vreo despăgubire.

Nicolae Titulescu, prin discursul ținut în fața Consiliului Societății, afirmă că din cele 26 de colonii întemeiate doar 8 sunt anterioare anului 1900, multe colonii au fost întemeiate în 1904, 1906 sau după 1911 și prețul total al coloniilor este 11.300.000 coroane aur. Realizând un calcul, observă faptul că coloniștii ar fi plătit pentru cele 41.661 pogoane doar 13% din suma totală, adică 1.469.000 coroane aur. Coloniștii pierd în schimb 60% din suprafața totală, pentru care primesc renta oferită de stat, rămân și cu casele construite de statul maghiar și pentru cele 16.250 de iugăre, adică cele 40% rămase, nu plătesc nimic. Prin reducerea posesiunea a celor 2000 coloni, 134.000 țărani devin proprietari în satele lor, printre care și țărani maghiari⁸³.

După înștiințarea guvernului român, răspunsul la petiția maghiarilor este formulat de către I. Gh. Duca, ministru de externe, care prezintă caracterul și scopul colonizărilor din 1885 încoace, faptul că atât timp cât coloniștii maghiari lucrau 15-25 de iugăre, țărănul român nu posedă în multe cazuri niciun iugăr și, pentru a satisface cererile lor, s-a trecut la exproprierea coloniștilor până la limita lotului tip din regiune. Dezbaterile petiției s-a început în data de 11 iunie 1925, ședința fiind condusă de Mello Franco, reprezentantul Braziliei la Societatea Națiunilor, care dă citire scrisorii noului reprezentant al României, Nicolae Titulescu. Scrisoarea specifică faptul că guvernul român a oprit exproprierea coloniștilor încă din martie 1925 și dă asigurări că nici nu va relua aceasta până când Consiliul nu dă o hotărâre în acest sens. În urma

⁸⁰ D. Șandru, *op. cit.*, p.98.

⁸¹ Constatin Argetoianu, *Memorii pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VII, Editura Machiavelli, București, 1997, p. 207-211.

⁸² Dr. Aurel Gociman, *România și revizionismul maghiar*, Tipografia ziarului „Universul”, București, 1934, p. 395.

⁸³ George Macovescu(coord.), *Nicolae Titulescu- Documente Diplomatice*, Editura Politică, București, 1967, p. 185

discuțiilor reluate din septembrie 1925, Nicolae Titulescu asigură că statul român va despăgubi pe cei deposezați de pământ și pe lângă aceasta sumă va plăti încă 700.000 franci elvețieni, adică 28 milioane lei, din care fiecărui iugăr reveneau 1.000 lei, pe lângă cele 700-1000 lei pe iugăr care reveneau fiecărui expropriat⁸⁴.

Bibliografie

- Monitorul Oficial*, nr. 82/17 iul. 1921.
Monitorul Oficial, nr. 93/30 iul. 1921
Monitorul Oficial, nr.117, din 1919
Monitorul Oficial, nr. 4.287/26 noi. 1921
Rezoluția Unirii de la Alba Iulia
Argetoianu Constatin, *Memorii pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VII, Editura Machiavelli, București, 1997
Axenciuc Victor, Bozga Vasile, *Evoluția economie naționale*, în *Istoria Românilor*, vol VIII, coord. Ioan Scurtu, Petre Ortu, Editura Enciclopedică, București, 2003
Buzatu Gheorghe (coord), *Titulescu și strategia păcii*, Editura Junimea, Iași, 1982
Cutcutache Const. D., *Un mare conflict internațional: Opțiunii Unguri ai Transilvaniei și reforma agrară din România*, Tipografia Revistei Geniului, Cotroceni- București, 1931
Dașcovici N., *Curs de drept internațional*, Tipografia Goldner, Iași, 1934
Drăgoescu Anton Dr. (coordonator), *Istoria României, Transilvania*, Editura „George Barițiu”, Cluj Napoca, 1999
Gociman. Aurel Dr, *România și revizionismul maghiar*, Tipografia ziarului „Universul”, București, 1934
Hitchins Keith, *România 1866-1947*, Editura Humanitas, București, 1994
Jakabffy Elemér, Páll György, *A bánsági magyarság húsz éve Romániában (1918-1938)*, Studium, Budapest, 1930
Köpeczi Béla, Miskolczy Ambrus, Száz Zoltan, *Erdély Története*, Akademia Kiadó, Budapest, 1986
Macovescu George (coord.), *Nicolae Titulescu- Documente Diplomatice*, Editura Politică, București, 1967
Milton G. Lehrer, *Ardealul pământ românesc*, Editura Vatra Românească, Cluj Napoca, 1991
Păunescu Emil, Potra George, *Nicolae Titulescu-Nicolae Raicoviceanu, Mărturiile unui prietenii*, Fundația Europeană Titulescu, București, 2003
Șandru Dumitru, *Reforma agrară din 1921 în România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975
Thibault P., Milza P., *Istoria Universală*, vol. III, Editura Univers Enciclopedic, București, 2006

⁸⁴ Jakabffy Elemér, Páll György, *op. cit.*, p. 210-213. Vezi și George Macovescu, *op. cit.*, p. 171-186.

***, *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, Cultura Națională, București, 1929

FLORENȚA ÎN TIMPUL LUI LORENZO MAGNIFICUL

ZAMFIR CONSTANTIN

Universitatea din București

Masterand Studii Medievale

E-mail: zamfir_c2008@yahoo.com

Abstract. *The ancient city of Firenze is, for more people, the most beautiful place from Italy. A active political life, a splendid architecture and great artists marks the history of this city. In Middle Ages, Firenze was conducted by the Medici's family. Bankers, politicians and patrons of artists they played a significant role in the history of the city, of Italy and even of the Europe. In this short article we do a little voyage in the Firenze ruled by Lorenzo the Magnificent.*

Keywords : *Firenze, history, Medici, architecture, banks, money, art*

Florența este unul dintre cele mai frumoase și mai renumite orașe italiene. Este faimoasă pentru bogăția sa materială și spirituală, pentru oamenii de seamă pe care i-a dăruit Italiei și umanității. Orașul este vechi, datând probabil încă din vremea etruscilor, fiind apoi castru roman, împărțit în patru sectoare cu capitoliu și forum.⁸⁵ Se dezvoltă mult în secolele XII-XIII, când devine o urbe prosperă și puternică având o clasă de negustori și una de meșteșugari foarte bine reprezentate, comercianții florentini fiind cunoscuți deja în Europa Occidentală. Locuitorii orașului sunt și bancheri redutabili, moneda bătută de Florența fiind una dintre cele mai stabile și mai căutate de pe continent. Orașul a început să bată monedă în 1252 pentru a-și marca astfel expansiunea în Toscana după victoria asupra Pisei și a Sienei. Iată cum descria Florența cronicarul Dino Compagni: “cetate nobilă care se află în provincia Toscana, clădită sub semnul lui Marte, scăldată din belșug de un fluviu măreț cu apă dulce care o împarte aproape în două jumătăți, cu aer blând, păzită de vânturi păgubitoare, nu prea întinsă, bogată în fructe bune, cu cetățeni viteji la arme, mândri și certăreți, avută în câștiguri neîngăduite pentru măreția ei, mai mult bănuită și temută decât iubită de cetățile vecine.... cetățenii au obiceiuri bune, iar femeile sunt frumoase și împodobite, casele sunt mărețe pline de multe ateliere de meșteșuguri utile. Din care pricină, mulți oameni din țări depărtate vin să o vadă nu de nevoie, ci pentru calitatea meseriilor și a artelor și pentru frumusețea orașului.”⁸⁶

⁸⁵ J.Lucas-Dubreton *Viața de fiecare zi la Florența pe vremea familiei Medici*, editura Eminescu, București, 1976, p 10

⁸⁶ Dino Compagni *Cronica*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967, pp.20-21

Organizați în șapte ghilde (bresle), negustorii și meseriașii, au un cuvânt greu de spus în conducerea orașului care este din punct de vedere politic o republică. Cele șapte bresle majore ("arti maggiori") sunt: cea a postăvarilor (numită "Calimala" după numele străzii unde se găseau atelierele) ei se ocupau cu apretarea și finisarea postavului, cea a judecătorilor și notarilor, cea a bancherilor și a comercianților, a medicilor și spițerilor, a vânzătorilor de mercurie care asigurau comerțul cu mirodenii da și cu pietre prețioase, breasla celor care se ocupau cu mătasea și, în sfârșit, breasla jocarilor și blănarilor. La mijlocul secolului al XIV-lea existau în oraș mai mult de două sute de ateliere care produceau anual optzeci de mii de valuri de stofă iar arta mătăsii și cea a tapiseriei capătă la rândul lor amploare. Lânarii au 273 de prăvălii iar mătăsarii 84. În 1422 existau în oraș 72 de bănci, jumătate de veac mai târziu rămăseseră doar 33. Negustori florentini au sucursale în Spania, Grecia, Ungaria, Anglia, Flandra și mai ales în Franța. Orașul este împărțit în patru cartiere: San Spirito (situat dincolo de fluviul Arno care străbate orașul), Santa Croce, Santa Maria Novella și San Giovanni. Cartierele sunt împărțite la rândul lor în câte patru "gonfalonii" (steaguri). În conducerea orașului se află opt priori (câte doi pentru fiecare cartier) doisprezece sfetnici ("buoni uomini") cu roluri de consilieri și gonfalonierul justiției. Mai există un "podesta", un nobil străin de oraș care este un fel de judecător, și un "căpitan al poporului" și el ales dintre nobilii care nu sunt florentini. Acesta conduce o miliție populară ce este gata să apere Florența în caz de nevoie. Toți aceștia alcătuiesc "Senioria", organul de conducere al orașului. Fiecare demnitate poate fi ținută doar două luni (excepție făcând podesta, care poate fi ales chiar și pentru un an), apoi se organizează automat alegeri, orașul fiind, așa cum observa cineva, într-o campanie electorală perpetuă. Dealtfel, în afară de negoț, florentinii sunt obsedați de politică. De teamă ca orașul să nu cadă în mâinile vreunui tiran, așa cum se întâmpla cu majoritatea orașelor italiene, inventează tot felul de comisii și comitete care se controlează și supraveghează reciproc făcând din lupta politică un hățiș complicat care se tranșează în mod regulat cu asasinarea sau exilarea celor învinși. Bineînțeles că Florența va fi și ea divizată, ca toate orașele medievale italiene, în ghibelini (partizanii împăraților germani) și guelfi, aliații Papalității, împărțiți la rândul lor în "albi" (moderați) și "negri" (radicali). De la jumătatea veacului al XIII-lea guelfii controlează din punct de vedere politic orașul, persecutându-i pe ghibelini.

Acest oraș, care se teme atât de mult de o dictatură, va încăpea pe mâinile unei familii care îl va conduce, uneori cu sprijin din exterior (Papa, regele Franței), alteori doar prin forțe proprii, vreme de trei veacuri (1434-1743), cu unele întreruperi: familia Medici. De origini modeste, provenind din regiunea Mugello, la aproximativ 30 de kilomeri nord de Florența, unde aveau terenuri și ferme, se vor implica în viața politică a urbei de pe malurile fluviului Arno, încă din veacul al XIII-lea, când un anume Ardingo este ales în 1291 prior, apoi în 1296, gonfalonier. Cei din familia Medici erau bancheri, bulinele de pe blazonul lor (acele "palle") reprezentând probabil niște besanți ("bisonti"), o măruntă monedă bizantină răspândită pe vremea aceea în tot Occidentul și care figura și pe blazonul breslei "Arte del Cambio" a

bancherilor.⁸⁷ Infiltrându-se în rândul clasei conducătoare a orașului ,cu ajutorul banilor și al alianțelor matrimoniale, familia Medici face inițial parte din gruparea “popolani” (a “popularilor”) care se opuneau mării aristocrații (numită “grandi” sau “magnati”). În timpul mării răscoale a ciompilor (lucrători săraci din industria lânii) din 1348, unul dintre membrii familiei, Salvestro, se erijează în apărător al oamenilor de rând, cerând mai multe drepturi pentru ei. Această aventură se termină prost pentru Salvestro, căci răscoala este înfrântă iar el este izgonit. Medici vor învăța din acest eșec, iar pe viitor vor fi mult mai prudenți și mai calculați. Cel care va propulsa cu adevărat familia spre vârfurile puterii, va fi Giovanni di Bicci (1360-1429). Redutabil om de afaceri, Giovanni face din banca Medici una foarte puternică și se extinde și în domeniul afacerilor cu lână. Fiul său, Cosimo cel Bătrân (1389-1464) va fi cel care va consolida averea și influența politică a familiei. În timpul său banca Medici va avea opt filiale (în Italia, Franța, Anglia și Elveția) iar Cosimo va conduce practic Florența.

Bazându-se pe averea și prestigiul său, Cosimo se folosește cu cinism de arma fiscalității pentru a-și ruina adversarii pe care îi obligă la plata unor fiscalități împovărătoare și manipulează fără scrupule organele constituționale ale orașului pentru a avea supremația politică. El își plasează oameni devotați în diferite instituții politice, crează chiar astfel de instituții (“Consiliul celor o sută”, de pildă, creat în 1458 în care se aflau doar clienți politici ai familiei Medici) deținând controlul total asupra vieții politice, chiar dacă oficial, a rămas un simplu cetățean toată viața sa. Dar Cosimo este pasionat și de cultură, de artă în general: cumpără manuscrise grecești, îl sprijină pe Marsilio Ficino, restaurează mănăstirea San Marco și biserica San Lorenzo, Colegiul Italienilor de la Paris, mănăstirea dominicană de la Fiesole, palatul său din Milano, mai multe vile ale familiei. Pentru el lucrează artiști excepționali ca Fra Angelico, Donatello, Filippo Lippi, Andrea del Sarto, Paolo Uccello, Benozzo Gozzoli, Michelozzo. Spirit foarte lucid, avea să îi spună într-o zi bibliotecarului său: ”în mai puțin de cincizeci de ani ne vor alunga din oraș, dar clădirile construite de mine vor rămâne.”⁸⁸ Fiul său, Piero (1416-1469) îl va urma pentru o perioadă scurtă la conducerea orașului. Bolnav, lipsit de tactul politic și priceperea negustorească pe care le avea Cosimo, el se va stinge repede. Îl va urma la cârma orașului și a familiei fiul său mai mare, Lorenzo (1449-1492) ce va fi supranumit Magnificul. În timpul acestui conducător, Florența va cunoaște apogeul dezvoltării sale, al influenței politice și culturale pe care o va exercita în Italia și chiar în tot restul Europei Occidentale.

Pe plan politic, Lorenzo este la fel de inflexibil și dur, ca și bunicul său Cosimo. Reușește să scape dintr-un atentat organizat de familia rivală Pazzi în aprilie 1478, (atentat sprijinit discret de suveranul pontif Sixtus al IV-lea) care curmă însă viața fratelui său mai mic Giovanni. Se implică în politica europeană (Italia era răvășită de ambițiile Franței, Spaniei și ale Papei) și reușește să confere strălucire Florenței. Orașul se dezvoltă neîncetat, pretutindeni se construiește, apar noi edificii, străzi, clădiri. Burghezia foarte înstărită și nobilimea au locuințe impresionante. Casele fortificate, cu creneluri, lipsite de spațiu și confort, în care se locuia în secolele trecute, au cedat locul unor locuințe mai deschise și

⁸⁷ Pierre Antonetti *Familia Medici*, editura Corint, București, 2004, p. 8

⁸⁸ *Ibidem*, p.19

mai spațioase. Construite din cărămidă și piatră, ca și cele din veacurile anterioare, ele se deosebesc totuși de acestea prin dimensiunile fațadelor și deschiderilor, precum și prin detalii de ornamentație: feronerie diverse, crenelaje la marginea acoperișului și bineînțeles o dispunere mai spațioasă a interiorului. Astfel de locuințe apar la Florența încă de la sfârșitul secolului al XIII-lea: palatele Mozzi, Frescobaldi, Spimi, Peruzzi. În prima jumătate a veacului următor, marii negustori îi imită pe aristocrați, construindu-și reședințe somptuase și robuste, cu magazine la parter, care le fac să își piardă orice aspect de fortăreață. În secolul al XV-lea, se construiesc sau se reamenajează (prin mărire, redistribuire interioară sau fuziunea unor imobile vecine) locuințe spațioase și confortabile. Apar astfel palatele unor familii ca Palla Strozzi, Bombeni, Capelli, Davanzati, clădiri prevăzute cu curți interioare ("cortili") și având câte douăsprezece încăperi sau chiar mai multe, dispuse pe 3-4 niveluri. După 1440, apar palate grandioase, cum sunt cele ale familiei Medici (în 1446), Pitti (tot 1446), Antinori (1465), Strozzi (1489), Gondi (1490). Dealtfel, între 1450 și 1478, se construiesc treizeci de palate, iar după 1478, numărul lor crește semnificativ. Pentru a putea fi ridicate aceste noi clădiri, sunt cumpărate și apoi demolate cvartale întregi de case mai modeste. Izolate, cu fațade bogat împodobite și grădini, fără prăvălii încorporate, aceste noi edificii stârnesc deopotrivă, admirație și invidie. Aceste palate somptuoase, nu alcătuiesc însă majoritatea construcțiilor din oraș. Ele sunt doar o minoritate. Între 1430 și 1520, trei mari familii florentine, Capponi, Ginori și Rucellai, aveau, reunind toate ramurile lor, două sute de case. Dar doar doi șefi de familie și-au permis să își construiască palate, restul rudelor locuiau în "case moștenite sau cumpărate, de toate dimensiunile, în general vechi, unele mai vechi chiar de o sută de ani, de fapt case medievale prin concepție și aspect."⁸⁹

Totuși, orașul se dezvoltă, înghițindu-și vechile ziduri de apărare, înglobând în el numeroase turnuri, împărțite și transformate în locuințe. Există și patru poduri peste fluviul Arno: în estul orașului este podul "Rubaconte", purtând numele unui "podesta" de origine milaneză care a inițiat construcția lui în 1237. Podul e susținut de șase piloni și pe el se află case, prăvălii și un mic paraclis. Urmează apoi "Il Ponte Vecchio" ("Podul Vechi"), reclădit în 1345, mai lung și mai lat decât celelate poduri din oraș, având deasupra sa prăvălii și case. Podul "Santa Trinita" ("Sfânta Treime"), datând din 1250 are un mic cadran solar din piatră. Tot pe el se mai găsește un mic azil pentru călugări. În sfârșit, podul "alla Carraja", și-a luat numele de la o veche poartă a orașului. Nu se află nici o locuință deasupra lui, dar amintește de o catastrofă: la 1 mai 1304, sub povara spectatorilor care asistau la reprezentarea unei piese de teatru, s-a prăbușit în Arno peste niște bărci.⁹⁰ Străzile orașului sunt destul de largi, aproape toate acoperite cu lespezi și pavate. De fiecare parte a lor se află un șanț și un jgheab pentru scurgerea apelor în Arno, așa că străzile rămân uscate, scăpându-i pe trecători de noroiul și praful ce se găsesc prin alte părți.

⁸⁹ *Istoria vieții private*, volumul 3, coordonatori Philippe Aries și Georges Duby, editura Meridiane, București, 1995, p.218

⁹⁰ J. Lucas-Dubreton, *op.cit.*, p.94

Un inconvenient au însă și străzile din Florența: vara, dalele lor radiază căldura, așa că mersul pe ele este dificil, cel puțin la amiază. Florența are în vremea aceea unsprezece porți de intrare. Spre est se află poarta Justiției (acolo sunt executați răufăcătorii condamnați la moarte), poarta “alla Croce”, cu un întreg cartier de prăvălii și un han mare în jurul ei; poarta de la Fiesole (sau Pinti), ieșind pe ea te duci spre mănăstirea călugărilor camalduli și spre o frumoasă grădină; poarta de la San Gallo, alături de ea se află o mănăstire pentru călugării augustini ridicată la cererea și din banii lui Lorenzo Medici; poarta Faenza, care duce spre Pistoia, oraș vasal Florenței; poarta Santa Croce, pe unde trec cei din familia Medici, când vor să meargă la vila lor de la Poggio a Caiano (un sat din apropiere); poarta “al Prato” în fața căreia se găsesc locurile de joacă ale florentinilor. De aici pornesc cursele de cai care străbat tot orașul și tot aici au loc îndârjite partide de “palla al calcio”, strămoșul jocului de fotbal de astăzi. Dincolo de Arno, se află poarta San Friano, cu mănăstirea și cartierul ei. Trecând pe sub această poartă, mergi spre Pisa, oraș, când rival, când vasal florentinilor. Poarta San Pietro Gattolini, se află pe drumul ce duce spre un cartier cu vile, grădini și palate minunate. Trecând prin poarta San Giorgio (cea mai înaltă dintre toate) veți ajunge la piața “dei Giullare”, locul unde odinioară se țineau numeroase petreceri cu jocuri și jonglerii. În fine, poarta San Miniato este pe drumul ce merge spre biserica (și localitatea) dedicată lui San Minias, un sfânt de origine florentină, iar dacă treci de poarta San Nicola ajungi apoi în valea Chianti, renumită și azi pentru vinurile ce se produc acolo.

Populația orașului este de circa 90.000-100.000 de locuitori în vremea lui Lorenzo Magnificul. Florența are peste o sută de mănăstiri, dintre care 49 pentru călugărițe. Dintre biserici, cele mai renumite sunt Santa Maria Novella (aparținând dominicanilor), Santa Croce (a franciscanilor) și Santa Maria del Fiore, căruia Giotto îi va construi campanila în secolul al XIV-lea iar Brunelleschi celebra cupolă în veacul următor. Alte edificii demne de a fi amintite sunt palatul Senioriei, a cărui construcție a început încă din veacul al XIII-lea (în 1258), palatul podestatlui (început în 1255), palatul partidului guelf, palatul breslelor, Or San Michele, la origine antrepozit de cereale, apoi biserică, avnd în partea de sus arhivele orașului. Toate familiile de vază din oraș au pe lângă palatul lor o “loggia” sau un “casolaro”, un chioșc în aer liber cu bolți și colonete, unde cetățenii vin să discute, să încheie tranzacții comerciale ori să practice jocuri de noroc. Alte construcții interesante din oraș sunt: sala papei, construită în 1418 în mănăstirea Santa Maria Novella și rezervată ca reședință pontifilor când aceștia vin la Florența, ori “Lo studio”, Universitatea. Pentru această Universitate este prevăzut un buget anual de 2500 de florini. Instituția are angajați douăzeci de “lectori” (profesori), dintre care mai bine de jumătate predau dreptul (lucru normal într-un oraș de negustori saturat de procese), alți șase predau medicina, chirurgia și anatomia (pentru autopsii sunt folosite cadavrele condamnaților spânzurați), existând și câte o catedră de logică, filosofie și retorică. (aceasta din urmă fiind foarte apreciată). Profesorii sunt angajați temporar, ei migrând de la o Universitate la alta, stabilindu-se în cele din urmă într-un oraș unde salariul și munca le sunt convenabile. De

reținut că la Florența profesorii depind de administrația municipală (care îi plătește), nu de Biserica, în urbea toscană învățământul fiind laic. Anul școlar nu este prea încărcat. Nu se țineau cursuri duminica, în timpul sărbătorilor religioase (și acestea erau vreo șaizeci...), în timpul Carnavalului; exista și o vacanță de toamnă... Studenții erau îmbrăcați, conform regulamentelor, în costume de etamină neagră obișnuită, se așezau în bănci (nu pe paie ca în alte universități rămase în urmă în privința confortului), iar un ziua vreunui examen puteau să își invite prietenii și rudele să asiste. În caz de reușită, se sărbătorea cu muzică, vinuri bune și dulceață. Se studiază cu multă râvnă cultura umanistă. Dacă în secolul al XIV-lea limba elină este practic uitată și neutilizată, în veacul următor lucrurile se schimbă. După căderea Constantinopolului în mâinile turcilor otomani (1453), Italia și o dată cu ea Florența, este invadată de refugiați greci care reaprind flacăra culturii eline în Occident.” Nu s-ar crede că Atena a fost nimicită și ocupată de barbari, ci că Atena a emigrat la Florența cu pământul și avutul ei și că Florența a înghițit-o pe de-a întregul, pentru totdeauna” spunea Poliziano.⁹¹

În afară de Universitate (înființată totuși după aceea din Bologna, în umbra căreia va sta tot timpul), florentinii sunt foarte mândri și de spitalele care se găsesc în orașul lor. Aici sunt îngrijiți gratuit bolnavii și infirmii, fie bărbați fie femei. Cel mai mare și mai bogat este spitalul de la Santa Maria Nuova, care are sub autoritatea sa pe toate celelalte spitale din oraș. Mai există și un spital al “inocenților”, unde sunt primiți copii părăsiți. În veacul al XV-lea erau mai mult de o mie de copii tot timpul. Pentru că tot am pomenit de sănătate, să spunem că Florența are patru băi publice cu aburi, curățenia fiind la mare preț pentru locuitorii săi. În oraș sunt vreo cincizeci de piețe și peste o sută de grădini cu flori și zarzavaturi. În piața “Il Mercato Vecchio” sunt negustorii de verdețuri, fructe și zarzavaturi, cu tarabe ambulante, măcelării cu tejghele, cârciumi, bărbieri și spițeri. La “Mercato Nuovo” se află în schimb prăvălii ale mătăsarilor, băncile și zarații (care au 72 de tarabe aici). Florența pune în circulație anual două milioane de florini de aur prin intermediul băncilor și zaraților săi. În Mercato Nuovo este interzisă vânzarea alimentelor. Pe străzile “Calimaluzza” și “Canto di Vacchereccia” se găsesc numeroși aurari (încă din secolul al XIV-lea aceștia aduc venituri însemnate statului florentin). În piața Senioriei se află palatul unde se fac combinațiile politice, dar și temuta închisoare “Lo Stinche.” Ea este vecină cu “Badia”, palatul în care podestatul păstrează stindardul orașului. Casele cetățenilor sunt mari și frumoase. Unele au chiar și câte trei etaje, altele, mai modeste, dispun totuși de terase, grajduri, curți, pasaje, antecamere și puțuri cu apă rece. În case se găsesc paturi mari cu droturi, pentru mai multe persoane, covoare de preț, obiecte de toaletă delicate. Pe pereții acoperiți cu mătase sunt înșirate bufete masive cu servicii de vase splendide, în camere sunt lăzi mari de zestre (“cassoni”) frumos decorate de artiști mai mult mai puțin celebri. Florentinii mai bogați au o locuință, o prăvălie unde lucrează și o vilă sau o fermă în afara orașului. Regiunea Mugello este plină de

⁹¹ Fred Berence *Renașterea italiană*, volumul I, editura Meridiane, București, 1969, p.191

astfel de construcții. Pe o suprafață de 30 de kilometri sunt cam opt sute de case clădite din piatră și mortar, numite pompos și incorect de proprietarii lor “palate”.

Bugetul statului florentin pe timpul lui Lorenzo Magnificul are surse de venit numeroase: taxe de consumație, taxa porților, vama, taxe pe sare, carne, vin, etc, accize, zeciuiala obișnuită, cea arbitrară și cea extraordinară. Sumele sunt foarte mari, dar și cheltuielile pe măsură, mai ales în caz de război. Floreninii sunt negustori, nu militari, de aceea, în caz de conflict orașul preferă să angajeze mercenari străini, care secătuesc bugetul statului, care la rândul său ruinează cetățenii prin impozitele impuse. Conflictele cu Pisa și Siena, revolta celor din Volterra (oraș vasal Florenței) și apoi, după moartea Magnificului, invaziile franco-spaniole, vor clătina din temelii prosperitatea orașului de pe Arno. Dar până atunci, trebuie să amintim și de extraordinara efervescență culturală ce a animat Florența pe timpul lui Lorenzo Magnificul și al guvernării familiei Medici în general.

Florența a fost mereu un oraș favorabil dezvoltării culturii. Familia Medici a dus o campanie de mecenat intens încă de când a venit la putere. Cosimo cel Bătrân i-a sprijinit financiar și le-a comandat lucrări unor pictori ca Fra Angelico, Donatello (cărui a lăsa moștenire o proprietate), Filippo Lippi, Andrea del Sarto, Benozzo Gozzoli sau Paolo Ucello. Lui Marsilio Ficino, fiul medicului său, îi plătește studiile și îl consideră fiul său spiritual. Cosimo achiziționează numeroase manuscrise, punând bazele viitoarei biblioteci laurentine. Ca arhitect îl preferă pe Michelozzo (care construiește reședința familiei Medici, palatul Via Larga), în detrimentul lui Brunelleschi. Fiul său Piero, îi susține și el pe artiștii favoriți ai tatălui său, la care se adaugă Sandro Botticelli, un obișnuit al casei Medici, tratat ca un adevărat prieten. Lorenzo Magnificul (care se considera fiul spiritual al lui Marsilio Ficino sub îndrumarea cărui a își făcut ucenicia umanistă) îi ocrotește și el pe Domenico Ghirlandaio, Pollaiuolo, Andrea Verocchio, Luca Signorelli, Antonio Sansovino, Perugino și Poliziano (cărui a dăruiește o vilă la Fiesole), pe Leon Btista Alberti (care în tinerețe îl însoțise la Roma, instruindu-l în tainele artelor). Ca arhitect îl prefera pe Giuliano da San Gallo. Toți acești artiști, cărora li se alătură mulți alții, legați și ei indestructibil de Florența (Dante Alighieri, Boccaccio, Giotto, Brunelleschi, Bronzino) lasă opere extraordinare în oraș: tablouri, fresce, capele, palate, biserici, a căror enumerare și descriere ar acoperi un spațiu imens. Lorenzo Magnificul a fost el însuși poet, și încă unul prolific: între 1465 și 1470 el scrie 105 sonete, o baladă, cinci sextine și opt cântece.⁹²

După moartea lui Lorenzo Magnificul, fiul său Piero, nu reușește să stăpânească lucrurile într-o Italie invadată de armate străine. Încet, dar sigur, începe declinul Florenței, mai întâi cel politic, apoi, ca o consecință a acestuia, urmează declinul economic și cel cultural. Familia Medici va mai rămâne la conducerea urbei, dar epoca de aur a urbei Toscane, trecuse. Florența rămâne însă un mare oraș European, un model de urmat pentru

⁹² Pierre Antonetti, *op.cit.* p.34

orice comunitate urbană care se respectă. Dacă nu în materie de politică, atunci sigur în cea de susținere a culturii.

Bibliografie

Surse primare

Compagni, Dino, *Cronica*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967
Guicciardini, Francesco *Cronici.Maxime.Amintiri*. editura Univers, București, 1978

Texte secundare

Antonetti, Pierre, *Familia Medici*, editura Corint, București, 2004
Berence, Fred, *Renașterea italiană*, 2 vol., editura Meridiane, București, 1969
Couglass, Ivan, *Lorenzo Magnificul*, editura Meridiane, București, 1987
Dubreton-Lucas, J. *Viața de fiecare zi la Florența pe vremea familiei Medici*, editura Eminescu, București, 1976
Istoria vieții private, coordonatori Philippe Aries și Georges Duby, editura Meridiane, vol. V, București, 1995
Ugolini, Luigi, *Lorenzo Magnificul*, editura Meridiane, București, 1971

NORME DE REDACTARE

Condiții pe care trebuie să le îndeplinească materialele trimise Redacției:

- textele trimise de autori trebuie să se regăsească în unul din domeniile de profil ale revistei;
- materialele autorilor se vor redacta cu diacritice, în Microsoft Word (format .docx, .doc, .rtf), font Times New Roman 12, aranjate în pagină;
- autorii sunt rugați să scrie și câteva cuvinte-cheie (keywords);
- articolele vor fi trimise până la data de 25 a fiecărei luni, la adresa de e-mail terra_mater_2007@yahoo.com

Pe lângă textul propriu-zis, articolul trebuie să mai cuprindă:

- scurtă prezentare profesională a autorului (maximum 100 de cuvinte), adresa de e-mail a acestuia și instituția în care își desfășoară activitatea;
- bibliografie;
- note de subsol (footnotes) și note de final (end notes), după caz;
- tabele (acolo unde este cazul);
- figuri (acolo unde este cazul).

Redacția își asumă dreptul de a selecta materialele trimise pentru publicare, dar nu își asumă răspunderea pentru afirmațiile din materialele prezentate, aceasta aparținând, în integralitate, semnatarilor textelor trimise.